RNI NO. MAHMAR/2020/84035

BAHUJAN SAURABHA

बहुजन सौरभ

सोमवार ०४ ऑगस्ट २०२५ | वर्ष : ५ | अंक : १३८ | दैनिक | किंमत : ₹ ५/-

Monday 04 August 2025 | Year : 5 | Issue : 138 | Daily | Rate: Rs. 5/-

शिक्षकांच्या कामाचा ताण कमी करण्यासाठी राज्याने एज्युकेशन डेटा सिस्टमचे विलीनीकरण केले सुरू

पुणे : राज्य सरकारने दोन प्रमुख शैक्षणिक डेटा प्रणालींचे एकत्रीकरण सुरू केले आहे - युनिफाइड डिस्ट्रिक्ट इन्फॉर्मेशन सिस्टम फॉर एज्युकेशन (DISE) आणि सिस्टिमॅटिक ॲडमिनिस्ट्रेटिव्ह रिफॉर्म्स फॉर अचीविंग लर्निंग बाय स्टुडंट्स (SARAL).

या फ्यूजनमुळे डेटा एंट्री प्रक्रिया सुलभ होतील आणि राज्यातील 7.43 लाखांहून अधिक शिक्षकांसाठी दीर्घकाळापासून त्रासदायक ठरलेल्या कामाच्या दुप्पटपणाला आळा बसेल.

सध्या, शिक्षकांना दोन्ही पोर्टलवरील दोन्ही प्लॅटफॉर्मवर उपस्थिती, शैक्षणिक कामगिरी, नावनोंदणी, शाळा सोडण्याचा डेटा आणि पायाभूत सुविधांचा तपशील यासारखी विद्यार्थ्यांशी संबंधित माहिती प्रविष्ट करावी लागते. या अतिरिक्ततेमुळे केवळ मौल्यवान अध्यापन वेळच वाया जातो असे नाही तर शैक्षणिक वर्षात कारकुनी ताण देखील वाढतो. नवीन योजनेअंतर्गत, राज्यातील 2.11 कोटी शालेय विद्यार्थ्यांचे आता एकात्मिक प्रणालीद्वारे मॅपिंग केले जाईल, ज्यामुळे शिक्षकांना एकाच ठिकाणी डेटा

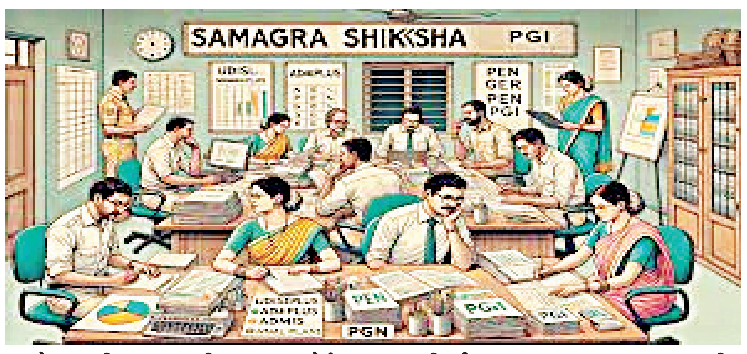

अपडेट आणि व्यवस्थापित करता येईल, असे शिक्षण विभागाने म्हटले आहे.

महाराष्ट्र समग्र शिक्षा या उपक्रमाचे नेतृत्व करत आहे. 'या शैक्षणिक वर्षापासून, UDISE आणि SARAL प्रणालींमधील माहिती एकत्रित करण्याची प्रक्रिया सुरू झाली आहे,' असे संचालक संजय यादव म्हणाले. त्यांनी पुढे सांगितले की, शिक्षण अधिकाऱ्यांना कोणताही विद्यार्थी शाळेपासून वंचित राहणार नाही याची खात्री करण्यास सांगण्यात आले आहे

राज्याच्या शिक्षण व्यवस्थापन व्यवस्थेचे आधुनिकीकरण करण्याच्या आणि शिक्षकांवरील शैक्षणिकेतर कामाचा ताण कमी करण्यावर भर देणाऱ्या राष्ट्रीय शिक्षण धोरणाच्या उद्दिष्टांना पाठिंबा देण्याच्या मोठ्या प्रयत्नांचा एक भाग म्हणून हे पाऊल पाहिले जात आहे.

महाराष्ट्र मुख्याध्यापक संघटनेचे माजी उपाध्यक्ष महेंद्र गणपुले म्हणाले, 'शिक्षक आता एकाच वेळी आणि एकाच ठिकाणी माहिती प्रविष्ट करू शकतील, ज्यामुळे त्यांचा वेळ आणि श्रम वाचतील.'

अध्यापनाच्या प्रयत्नांसाठी अधिक वेळ

> एकात्मिक प्रणाली अधिक शिक्षक-अनुकूल असेल आणि अशैक्षणिक कामांवर खर्च होणारा वेळ कमी करेल, ज्यामुळे शिक्षक वर्गातील सहभाग आणि विद्यार्थ्यांच्या शिक्षण परिणामांवर अधिक लक्ष केंद्रित करू शकतील.
> – संचालक संजय यादव

शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांची वैयक्तिक माहिती SARAL सिस्टीममध्ये प्रविष्ट केली, ज्यामध्ये नावे, वर्ग, उपस्थिती आणि तपशीलवार मूलभूत माहिती समाविष्ट होती.

केंद्र सरकारच्या DISE प्रणालीमध्ये शाळा, भौतिक सुविधा, शालेय उपक्रम, ग्रंथालये, विद्यार्थ्यांचे बँक खाते, शिष्यवृत्ती आणि साहित्य याबद्दल सर्वसमावेशक माहिती आवश्यक होती.

दोन्ही सरकारी ऑनलाइन प्रणालींमध्ये माहिती प्रविष्ट केल्याने शिक्षकांचा बराच वेळ वाया जात होता ज्यामुळे शैक्षणिक दर्जा सुधारण्याकडे दुर्लक्ष झाले. मान्यता आणि परीक्षा व्यवस्थापनासाठी हे एकत्रीकरण महत्त्वाचे ठरेल.

भारतात दुर्मिळ पृथ्वी धातूंचे साठे सापडणे हे जॅकपॉटपेक्षा काही कमी नाही : जी. किशन रेड्डी

नवी दिल्ली : गेल्या काही महिन्यांपासून चीनने भारताला नामोहरम करून सोडले आहे. देशातील ऑटोमोबाईल सेक्टरला वाहन निर्मितीसाठी लागणारे रेअर अर्थ मेटल देण्यास चीनने नकार दिलेला आहे. चीनने दुर्मिळ पृथ्वी घटकांची निर्यात थांबविली आहे. एकट्या अमेरिकेने चीनसोबत विद्यार्थ्यांच्या बदल्यात रेअर अर्थ मेटलची डील केली आहे. यामुळे भारतासह जगभरातील देश चिंतेत असताना आता भारताच्या हाती याच रेअर अर्थ मेटलचा खजिना लागल्याची घोषणा संसदेत करण्यात आली आहे.

भारतातील आयफोनचे उत्पादन सुरु झाल्यानंतर चीनने हा निर्यात बंदीचा निर्णय घेतला होता. प्रामुख्याने चुंबक, बॅटरी बनविण्यासाठी या रेअर अर्थ मेटलचा वापर होतो. हे धातू नावाप्रमाणेच दुर्मिळता दुर्मिळ असतात. जगातील बहुतांश दुर्मिळ धातू हे चीन उत्पादित करतो. यामुळे आजवर जगभरातील देश चीनवर अवलंबून होते. आता चीनची ही दादागिरी संपुष्टात येणार आहे.

कोळसा आणि खाण मंत्री जी. किशन रेड्डी यांनी संसदेत ही माहिती दिली. दुर्मिळ पृथ्वी घटकांच्या (REES) क्षेत्रात भारताला मोठे यश मिळाले आहे. देशात ऊर्जा राजधानी म्हणून प्रसिद्ध असलेल्या सिंगरौली कोळसा क्षेत्रात दुर्मिळ खनिजांचा मोठा साठा सापडला आहे. चीनने दुर्मिळ पृथ्वी धातूंच्या निर्यातीवर बंदी घालून भारतातील अनेक उद्योगांना प्रभावित करण्याचा प्रयत्न केला होता. सिंगरौली कोळसा क्षेत्रात कोळसा आणि कोळसा नसलेल्या नमुन्यांमध्ये 250 पीपीएम आणि 400 पीपीएम आरईई आढळली असल्याचे ते म्हणाले.

भारतात दुर्मिळ पृथ्वी धातूंचे साठे सापडणे हे जॅकपॉटपेक्षा काही कमी नाही. देशातील इलेक्ट्रॉनिक्स, वाहतूक आणि हरित ऊर्जा उद्योगांचे दुर्मिळ पृथ्वीसाठी चीनवरील अवलंबित्व संपणार आहे. स्मार्टफोनपासून ते इलेक्ट्रिक वाहने, लढाऊ विमाने, उपग्रहांपर्यंत, आज प्रत्येक आधुनिक तंत्रज्ञानात याची आवश्यकता आहे.

भारतात हे रेअर अर्थ मेटल विपुल प्रमाणात आहेत. भारतात सुमारे 7.23 दशलक्ष टन एवढे रेअर अर्थ मेटल आहेत. आंध्र प्रदेश, ओडिशा, तामिळनाडू, केरळ, पश्चिम बंगाल, झारखंड, गुजरात, महाराष्ट्र या ठिकाणी दुर्मिळ धातू सापडले आहेत. परंतु ते सध्या विकासाच्या पहिल्या टप्प्यात आहेत. या शक्तीवर भारत भविष्यात जगासाठी सर्वात शक्तीशाली देश ठरू शकतो.

जगातील सुमारे 90टक्के दुर्मिळ पृथ्वी धातूंचे (आरईई) शुद्धीकरण आणि प्रक्रिया चीन नियंत्रित करते. परंतु, ते त्यांच्याकडे सापडत नाहीत. ते दुसऱ्या देशातून आयात केले जातात आणि मग त्यावर प्रक्रिया केली जाते. लेक्ट्रिक वाहन (ईव्ही) बॅटरी, सौर पॅनेल, पवन टर्बाइन, मोबाईल फोन, लॅपटॉप, एरोस्पेस आणि संरक्षण क्षेत्रे त्यावर पूर्णपणे अवलंबून आहेत. थोडक्यात रेअर अर्थ मेटल हा या उद्योगांचा आत्मा आहे.

ग्रॅनाइट खाण कोसळून ओडिशातील सहा कामगारांचा मृत्यू

हैद्राबाद : आंध्र प्रदेशातील बापटला जिल्ह्यात रविवारी सकाळी खाणीत काम करणाऱ्या कामगारांवर एक मोठा ग्रॅनाइटचा दगड कोसळून एक दुःखद घटना घडली. या घटनेत सहा स्थलांतरित कामगारांचा मृत्यू झाला, तर तीन जण गंभीर जखमी झाले. पोलिसांनी दिलेल्या माहितीनुसार, सकाळी 10:30 च्या सुमारास, खाणीत 10 ते 15 कामगार काम करत असताना अचानक त्यांच्यावर एक मोठा दगड पडला. पोलिसांचे म्हणणे आहे की, सुरुवातीच्या तपासात असे दिसते की पाऊस किंवा पाण्याच्या गळतीमुळे तो दगड कमकुवत झाला होता, ज्यामुळे तो पडला. पोलिस अधिकाऱ्याने सांगितले की, 'घटनेच्या वेळी कोणताही स्फोट किंवा भूकंपासारखी हालचाल झाली नव्हती. संपूर्ण तपासणीसाठी फॉरेन्सिक टीम घटनास्थळी पाठवण्यात आली आहे.'

मिळालेल्या माहितीनुसार, या अपघातात मृत्युमुखी पडलेले आणि जखमी झालेले सर्व कामगार ओडिशाचे होते आणि ते खाणीत काम करत होते. या घटनेनंतर जखमींना तात्काळ रुग्णालयात दाखल करण्यात आले. स्थानिक लोक आणि कामगार संघटनांनी सरकारकडे मृतांच्या कुटुंबियांना भरपाई देण्याची आणि जखमी कामगारांना पूर्ण मदत करण्याची मागणी केली आहे.

7 ऑगस्ट रोजी राहुल गांधींच्या घरी इंडिया अलायन्स बैठक होणार

नवी दिल्ली : विरोधी पक्षांच्या आघाडी इंडिया ब्लॉकची पुढील बैठक 7 ऑगस्ट रोजी काँग्रेस खासदार आणि लोकसभेतील विरोधी पक्षनेते राहुल गांधी यांच्या निवासस्थानी होणार आहे. सूत्रांनी दिलेल्या माहितीनुसार, ही बैठक रात्रीच्या जेवणादरम्यान होणार आहे आणि त्यात अनेक महत्त्वाच्या मुद्द्यांवर चर्चा केली जाईल. विरोधी इंडिया अलायन्सची ही बैठक अशा वेळी होत आहे जेव्हा विरोधी पक्ष केंद्र सरकार आणि निवडणूक आयोगावर गंभीर आरोप करत आहेत. 7 ऑगस्ट रोजी होणाऱ्या डिनर बैठकीत येत्या काही दिवसांसाठी राजकीय रणनीती आणि संभाव्य आंदोलनाची रूपरेषा देखील आखली जाऊ शकते.

काँग्रेस खासदार राहुल गांधी यांनी अलीकडेच 2024 च्या लोकसभा निवडणुकीत सुमारे 70-80 जागांवर घोटाळा झाल्याचा आरोप केला होता. ते म्हणाले की प्रधानमंत्री अतिशय कमी बहुमताने जिंकले आणि जर 15 जागाही योग्यरित्या झाल्या असत्या तर ते प्रधानमंत्री झाले नसते. यासोबतच बैठकीत अनेक मुद्दे उपस्थित केले जाऊ शकतात. ज्यामध्ये बिहारमध्ये सुरू असलेली विशेष सघन सुधारणा म्हणजेच SIR प्रक्रिया, महाराष्ट्रात बनावट मतदार जोडल्याचे आरोप, ऑपरेशन सिंदूर, भारत-अमेरिका व्यापार करार आणि अमेरिकेचे अध्यक्ष डोनाल्ड ट्रम्प यांच्याकडून संभाव्य टॅरिफ धमकी यांचा समावेश आहे.

याआधी, इंडिया अलायन्सची शेवटची बैठक 19 जुलै रोजी व्हर्च्युअल पद्धतीने झाली होती, ज्यामध्ये 24 हून अधिक पक्षांचे नेते सहभागी झाले होते. संसदेच्या पावसाळी अधिवेशनासाठी रणनीती तयार करण्यासाठी ही बैठक व्हिडिओ कॉन्फरन्सिंगद्वारे आयोजित करण्यात आली होती.

पावसामुळे हिमाचलमध्ये मृतांचा आकडा 100 वर

चंदिगड : मान्सूनने मैदानी तसेच पर्वतांमध्ये कहर केला आहे. आकाशातून मुसळधार पाऊस पडत आहे, ज्यामुळे जमिनीवर विध्वंस होत आहे. पावसामुळे अनेक ठिकाणी रस्ते तुटल्याने अमरनाथ यात्रा वेळेच्या एक आठवडा आधी संपवावी लागली. मुसळधार पाऊस आणि भूस्खलनामुळे शनिवारी पहाटे जम्मू आणि काश्मीरमधील कठुआ आणि उधमपूरमध्ये दोन पूल कोसळले आणि पाच घरांना भेगा पडल्या. उत्तराखंडमधील चमोली येथे जलविद्युत प्रकल्पाच्या भूस्खलनात 12 कामगार जखमी झाले. हिमाचलमध्ये चार राष्ट्रीय महामार्गांसह 387 रस्ते बंद आहेत. त्याच वेळी, पंजाब, राजस्थान आणि मध्य प्रदेशात पुरामुळे बिकट परिस्थिती निर्माण झाली असताना लष्कराने मदत आणि बचाव कार्य तीव्र केले आहे. काश्मीर विभागीय आयुक्त विजय कुमार बिधुरी यांनी सांगितले की, अलिकडच्या मुसळधार पावसामुळे श्री अमरनाथजी यात्रेचे दोन्ही मार्ग, बालताल आणि पहलगाम यांचे मोठे नुकसान झाले आहे.

झालावाड दुर्घटनेनंतर 95 जीर्ण सरकारी इमारती पाडण्याचे आदेश

जैसलमेर/बालोत्रा : झालावाड जिल्ह्यात एका सरकारी शाळेचे छत कोसळण्याच्या नुकत्याच झालेल्या दुर्दैवी दुर्घटनेने राज्य सरकार आणि प्रशासनाला सावध केले आहे. या दुर्घटनेच्या पार्श्वभूमीवर, बालोत्रा जिल्ह्यात एक मोठा आणि कठोर निर्णय घेत प्रशासनाने 95 जीर्ण सरकारी इमारती पाडण्याचे आदेश जारी केले आहेत. आपत्ती व्यवस्थापन, मदत आणि नागरी संरक्षण विभागाने जारी केलेल्या आदेशानुसार, या सर्व इमारती पुढील 15 दिवसांत रीतसर पाडल्या जातील. विभागीय अहवाल आणि तांत्रिक चाचण्यांच्या आधारे जिल्हाधिकारी सुशील कुमार यादव यांनी हा निर्णय घेतला आहे.

जिल्हाधिकाऱ्यांनी आदेश जारी करताना सांगितले की, महिला आणि बालविकास विभाग, वैद्यकीय आणि आरोग्य विभाग आणि शिक्षण विभागाकडून मिळालेल्या तपासणी अहवाल आणि बांधकाम विभागाच्या सहाय्यक अभियंत्यांच्या तांत्रिक पुष्टीकरणाच्या आधारे ही कारवाई केली जात आहे. अहवालांमधून स्पष्टपणे दिसून येते की या इमारती संरचनात्मकदृष्ट्या खूपच कमकुवत आहेत आणि कधीही कोसळू शकतात, ज्यामुळे सामान्य लोकांच्या जीवित आणि मालमत्तेला गंभीर धोका निर्माण होऊ शकतो.

शासनाकडून मिळालेल्या माहितीनुसार, पाडण्यात येणाऱ्या 95 इमारतींपैकी 40 इमारती वैद्यकीय संस्थांशी संबंधित आहेत, 37 इमारती शिक्षण विभागाच्या शाळा कॅम्पसमध्ये आहेत आणि 18 इमारती महिला आणि बालविकास विभागाच्या केंद्रांशी संबंधित आहेत. या सर्व इमारतींची स्थिती इतकी जीर्ण असल्याचे म्हटले जाते की त्या कोणत्याही क्षणी कोसळू शकतात. अशा परिस्थितीत, प्रशासनाने खबरदारीची पावले उचलली आहेत आणि त्यांच्या पाडण्याची प्रक्रिया जलद केली आहे.

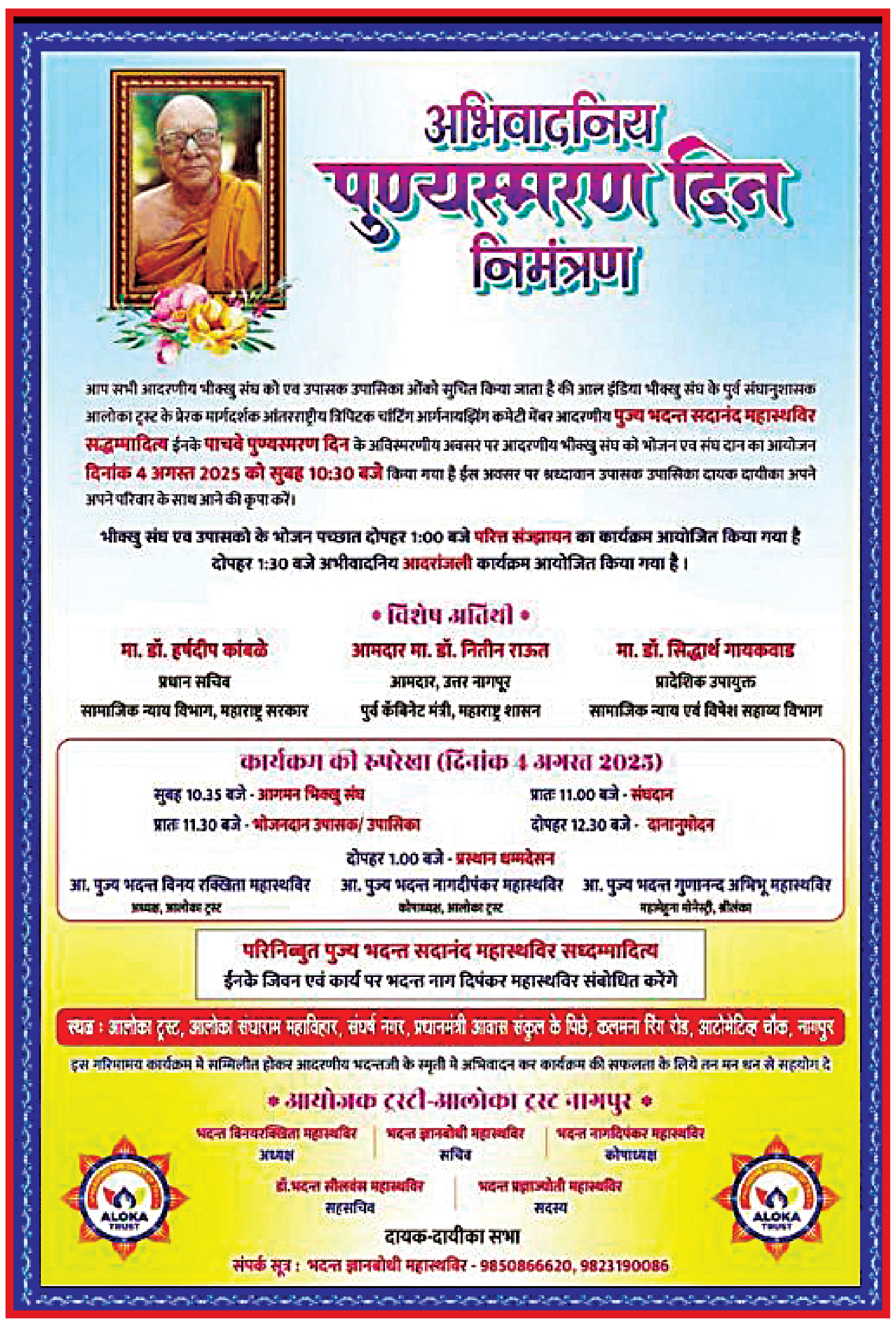

“ सौम्य शब्दांनी कठोर हृदय देखील जिंकता येतात. ”

बहुजन सौरभ
BAHUJAN SAURABHA

बहुजन सौरभ संपादकीय

सत्ताधाऱ्यांचा सत्याशी संघर्ष

सत्ता टिकवण्यासाठी सत्य हरवले जाते आणि जेव्हा सत्य गप्प होते तेव्हा लोकशाही केवळ देखावा उरते. भारतीय राजकारणाच्या सध्याच्या पटावर नजर टाकली, तर एक गोष्ट अधिक ठळकपणे समोर येते. सत्ताधाऱ्यांचा सत्याशी सुरू असलेला संघर्ष. सत्तेची चव लागल्यावर सत्याला झाकून ठेवण्याचा मोह अनेकांना होतोच; पण आजचा काळ अधिक गंभीर आहे कारण केवळ सत्य लपवले जात नाही, तर त्याला नामशेष करण्याचे कटकारस्थान खुलेआम रचले जात आहे.

लोकशाहीत पारदर्शकतेची जागा ‘प्रचार’ घेतोय.
आधुनिक भारतीय राजकारणात सत्यापेक्षा नैरेटिव्ह अधिक महत्त्वाचा ठरू लागला आहे. शासनाच्या चुका झाकण्यासाठी मीडिया मॅनेजमेंट, सोशल मीडिया ट्रोल यंत्रणा, खोट्या माहितीचा प्रसार आणि विरोधकांचे खच्चीकरण हे नवे शस्त्र बनले आहे. सरकारच्या अयशस्वी धोरणांवर प्रश्न विचारणाऱ्यांना ‘राष्ट्रविरोधी’ ठरवून बाजूला सारले जाते. मग तो शेतकऱ्याचा प्रश्न असो, बेरोजगारीचा असो, महागाईचा असो, सत्याला जागा मिळत नाही.

संसद चर्चेचे मंच की नाटकाच?
संसदेचे अधिवेशन म्हणजे खऱ्या लोकशाहीचा उत्सव असावा अशी अपेक्षा असते. मात्र सध्या घडतेय ते म्हणजे चर्चेला टाळून विरोधकांना बोलू न देणे, प्रश्नांवर चर्चा न करता विधेयक गोंधळात पारित करणे. याचा अर्थ असा की सरकार सत्याला सामोरे जाण्याच्या भितीनेच हे सगळे करत आहे. जेव्हा प्रधानमंत्री मोठमोठ्या सभा घेतात पण संसदेत एकही उत्तर देत नाहीत, तेव्हा लोकशाहीच्या विश्वासार्हतेवरच प्रश्न उभे राहतात.

‘हजार वेळा खोटे बोला तेच खरे वाटू लागते’
प्रसिद्ध नाही प्रचारक गोएबल्सची ही उक्ती सत्ताधाऱ्यांना साक्षात मार्गदर्शक वाटते का, असा संशय यावा अशी स्थिती आहे. निवडणुका जिंकण्यासाठी, राजकीय विरोधकांना बदनाम करण्यासाठी, किंवा अपयश झाकण्यासाठी सतत खोटे पेरले जाते आणि हे सत्य लपवण्याचे धाडस केवळ तेव्हाच शक्य होते, जेव्हा माध्यम गप्प असतात आणि विरोधक कमकुवत असतात.

विरोधकांसमोर ऐतिहासिक संधी
या सत्यविरोधी सत्तेच्या प्रवाहात एक आशा आहे सत्य उघड करण्याची जबाबदारी विरोधकांनी पेलावी. त्यांनी केवळ आंदोलनांमध्ये नव्हे, तर लोकांच्या मनात प्रश्न जागवून, जनतेच्या वास्तव समस्यांना आवाज देऊन सत्ताधाऱ्यांच्या नकली यशावर प्रश्नचिन्ह उभे करावे लागेल. लोकांना भावनिक नाऱ्याऐवजी वस्तुस्थितीची गरज आहे आणि विरोधकांनीही आता केवळ प्रतिक्रिया देणारे नव्हे, तर सत्याला पुनरुज्जीवित करणारे नेतृत्व करावे. सत्ताधाऱ्यांनी सत्याशी संघर्ष करणे म्हणजे लोकशाहीशी गद्दारी करणे होय. सत्ता क्षणिक असते, पण सत्य आणि न्याय यांची मूळे खोलवर असतात. आज सत्य दबवले जात असले तरी, ते एका क्षणी उसळी मारणारच आणि तो क्षण देशाच्या लोकशाहीसाठी निर्णायक ठरणार आहे. ■ ■

नोंद

तोडगट्टाच्या आंदोलकांनी म. फुले, डॉ. आंबेडकर, भगतसिंग, वीर बाबुराव सडमाके, अन बिरसा मुंडाचे फोटो लावून महात्मा गांधीच्या शांततापूर्वक अहिंसक मार्गाने आपल्या मागण्या घेऊन बसले होते. असे शांततापूर्वक अहिंसक आंदोलन दिडशे दिवसांच्याही पुढे चालले.

प्रभू राजगडकर
94221 91202

मधल्या काळात राज्याचा मुखिया तोडगट्टापासून काही अंतरावर येवून तेथील आदिवासींना कोणतेतरी आश्वासन दिले. तोडगट्टाचे आदिवासीही इकडे तोडगा काढण्यासाठी मुखिया येतील म्हणून वाट पाहत बसले होते. एक दिवस तोडगट्टाच्या आंदोलनात ‘ते-नक्षल’ आहेत म्हणून आंदोलकांनी ऊन, पाऊस, थंडी पासून बचावासाठी उभ्या केलेल्या झोपड्या म. फुले, डॉ. आंबेडकर, भगतसिंग, वीर बाबुराव सडमाके, बिरसा मुंडा यांच्या फोटोसह फोर्सनी तहसनहस करून टाकल्या. तेव्हापासून आंदोलनाचा धूर कुठेच दिसत नाही. आतातर, आदिवासी राहत असलेल्या जंगलातील जमिनीखालील खनिज खोदून ‘मिनरल्स सिट्टी मुळे विकास’ हे नवे सूत्र देशभर-जगभर रचण्यात येत आहे. ■ ■

सरकारने शिक्षण आणि शाळांना प्राधान्य द्यावे

शुक्रवारी 25 जुलै, 2025 राजस्थानच्या झालावाड जिल्ह्यात सरकारी शाळेच्या इमारतीचा एक भाग कोसळला, त्यात सात मुलांचा मृत्यू झाला आणि 28 जण जखमी झाले, पोलिसांनी सांगितले. पिपलोद सरकारी शाळेच्या इमारतीचा भाग 6 आणि 7 च्या वर्गात गेला आणि सुमारे 35 मुले दफन झाली. अशा मोडकळीस आलेल्या शाळा भारतभर आहेत.

राज्य व केंद्र सरकारजवळ शाळा इमारतीसाठी पैसा नसतो. पण पुतळे स्मारके याच्यासाठी मात्र कोट्यावधी रुपये असतात. नुकतेच प्रधानमंत्री मोदी तामिळनाडूत गेले असता त्यांनी आश्वासन दिले की तेथे राजेंद्र चोल राजाची भव्य दिव्यमूर्ती उभारण्यात येईल. उभारा! परंतु आधी शाळा की मूर्ती, स्मारके, मंदिरे, विहार इत्यादी याचाही विचार केला पाहिजे.

एके काळी भारतात बहुजन शूद्रांसाठी शाळा नव्हत्या. ब्रिटिशांनी सार्वजनिक शाळा सुरू केल्या. शिक्षणाला प्रोत्साहन दिले. शिक्षण हेच देशाच्या प्रगतीचे मुख्य साधन आहे. हे सरकारने विसरू नये आणि शाळांकडे दुर्लक्ष करू नये. गत इतिहास सरकार व समाजाला माहिती असावा म्हणून हा लेख लिहत आहे.

ब्रिटिश 1947 ला देश सोडून गेले. 75 वर्ष झाले तरी शिक्षणाची समस्या कायम आहे. सर्व शिक्षण अभियानाचा अर्थसंकल्प करण्यासाठी राज्य व केंद्र शासनाच्या शिक्षण विभागाची संयुक्त बैठक झाली. आकडेवारीनुसार राज्यातील तब्बल 8 हजार 293 गावांमध्ये शाळांची सुविधा नसल्याचे शिक्षण विभागाने विधिमंडळाच्या पावसाळी अधिवेशनात मान्य केले. काही सदस्यांनी विधानसभेत तारांकित प्रश्न उपस्थित केला होता. 1 हजार 650 गावांमध्ये प्राथमिक शाळा आणि 6 हजार 563 गावांमध्ये उच्च प्राथमिक शाळा नसल्याचे निदर्शनास आले आहे काय, असा प्रश्न विचारण्यात आला होता. राज्यातील 5 हजार 373 शाळांमध्ये बीज, 30 शाळांमध्ये पिण्याचे पाणी, 3 हजार 335 शाळांमध्ये मुलासाठी -5 हजार 124 शाळांमध्ये मुलांसाठी स्वतंत्र शौचालय नसल्याचे दर्शनास आल्याबाबत प्रश्न उपस्थित केला होता. त्यावरही हे अंशतः असल्याचे उत्तर शिक्षण विभागाने दिले आहे.

अशीच परिस्थिती शिष्यवृतीबाबत आहे. पीएचडी साठी शिष्यवृत्ती आणि विविध प्रकारच्या शिक्षणासाठी मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांना शिष्यवृत्ती योजना लागू आहेत. पण सरकारजवळ पैसे नसतात. कसेबसे सरकार देत आहे. शाळा महाविद्यालयात पुरेसे शिक्षक नाहीत. स्वातंत्र्याची 75 वर्ष पूर्ण झाली तरी ही परिस्थिती आहे. महाराष्ट्रातील खेड्यात अनेक शाळांची स्थिती चांगली नाही. विद्यार्थ्यांना बसायला टेबल खुर्ची नाही. दाटीवाटीत बाकड्यावर किंवा खाली बसतात. काही शाळांमध्ये पुरेशा वर्गास वर्ग खोल्या नाहीत. इमारत रिपेअरिंगसाठी आल्या आहेत. कधी कोसळून पडेल नेम नाही. संडास बाथरूम नाहीत. तेथे पाण्याची व्यवस्था नाही. पुरेसे शिक्षक नाही. असे चित्र विदारक आहे. तर दुसऱ्या बाजूने सरकार विविध योजनांवर वारेमाप खर्च करीत असल्याचे दिसते. महाराष्ट्र सरकारने राज्यात पर्यटनस्थळे आणि तीर्थक्षेत्रांवर लक्ष केंद्रीत करत या ठिकाणांचा कायापालट करण्यासाठी आता राज्याची तिजोरी खुली केली आहे. सरकारने तब्बल 2954 कोटी रुपयांच्या योजनांना मंजूरी देत हा निधी राज्यातील मंदिरे आणि स्मारकांचे संरक्षण आणि त्यांच्या विकासासाठी खर्च केला जाणार असल्याची माहिती मिळाली. समाज मंदिर गावात बांधले जातात. त्यावर लाखो रुपये खर्च केले जातात. पुतळे, स्मारके यावर करोडो रुपये खर्च केले जातात. तीर्थक्षेत्र दर्शन योजना आहे. यावरही सरकार खर्च करते. हे सर्व खर्च काही वर्ष थांबवून आधी शाळा व महाविद्यालय यांच्या इमारती आणि तेथील सुविधावर सरकारने लक्ष दिले पाहिजे. देशातील विशेषतः ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांना चांगले शिक्षण मिळाले पाहिजे. डोनेशन घेऊन शिक्षण देणाऱ्या शाळा किंवा भरपूर फी घेणाऱ्या खाजगी इंग्रजी मिडीयम कॉन्व्हेन्ट शाळा यांच्या इमारती आणि सुविधा चांगल्या आहेत. तेथे श्रीमंत लोकांची मूले शिकतात. सामान्य जनतेच्या मुलांना तसे शैक्षणिक संकुल उपलब्ध व्हावे. सरकार ते करू शकते. इच्छाशक्ती पाहिजे. गरज नसलेले मंदिर विकास, पुतळे, स्मारके, तीर्थ दर्शन, समाजमंदिर यांची कामे तूर्तास बंद करून शिक्षण सुविधा निर्माण करण्यासाठी प्राधान्य द्यावे. 1882 पासून महात्मा जोतिबा फुले शिक्षणाचे महत्त्व सांगत आहेत. हे का विसरता! ब्रिटिशपूर्व मध्यकाळात भारतात शिक्षणव्यवस्था अस्तित्वात होती. परंतु त्याचे स्वरूप वेगळे होते. तत्कालीन शिक्षण व्यवस्थेमध्ये केवळ द्विज समजल्या जाणाऱ्या जातीमधील मुलांना शिक्षण घेण्याचा अधिकार होता. बहुसंख्य असलेल्या शूद्र वर्ण म्हणजे आताचा ओबीसी, मराठा वर्णातील जातीना आणि अस्पृश्य जातीना शिक्षणाचा अधिकार नव्हता. शिक्षणावर एकाच जातीचे वर्चस्व होते. वेदाचे ज्ञान केवळ एका विशिष्ट जातीतील विद्यार्थ्यांना दिले जाई. 11 व्या शतकाच्या पूर्वार्धात भारतात आलेल्या अलबेरूनी या अरब प्रवाशाला एका जातीच्या विद्वानांमध्ये इतरांपासून आपले ज्ञान लपवून ठेवण्याची प्रवृत्ती दिसून आली. गावांमध्ये झाडाखाली किंवा मंदिरांमध्ये शाळा भरत असे. प्राथमिक शाळेला पाठशाळा म्हणत. नालंदा विद्यापीठ नष्ट झाल्यापासून सर्व सामान्य शूद्र आणि अस्पृश्य या बहुजन समाजाला शिक्षणाची सोय संपुष्टात आली. पुढे ब्रिटीश भारतात आले. 1780 आली गव्हर्नर जनरल वारण हेस्टिंग यांनी कोलकत्यात मदरसा सुरू केला. 1813 मध्ये सनदी कायदा मंजूर झाला. या कायद्याने ब्रिटिशांनी भारतीयांना शिक्षण देणे ही त्यांची जबाबदारी आहे हे मानले गेले. 1818 ला बंगालमध्ये मिशनरी महाविद्यालय स्थापन केले. 1854 ला सर चार्ल्स वूड्स हे बोर्ड ऑफ कंट्रोलचे अधिकारी होते. त्यांनी भारतात शिक्षण प्रसारासाठी विस्तृत योजना आखली. भारत मंत्री सर चार्ल्स चूड हे बोर्ड ऑफ कंट्रोलचे अध्यक्ष होते. त्यांनी 1854 साली प्रसिद्ध केलेल्या शिक्षणविषयक अहवालाला भारतीय शिक्षणाचा मॅग्नाकार्टा मानले जाते. या विस्तृत अहवालाने शासनाच्या शिक्षणविषयक धोरणाला मोठ्या प्रमाणात प्रभावित केले. त्या काळात शिक्षण क्षेत्रातील विविध समस्यांवर तोडगा काढण्याचा प्रयत्न त्यात केला गेला. अहवालात शिफारशी करण्यात आल्या की, पाश्चात्य शिक्षण, यूरोपीय विकसित कला, विज्ञान, तत्त्वज्ञान आणि साहित्य यांचे शिक्षण देणे, हे शासनाच्या शिक्षणविषयक धोरणाचे उद्दिष्ट आहे. इंग्रजी हे उच्च शिक्षणासाठी सर्वोत्तम माध्यम असेल. भारतीय भाषा अशा दोन्ही माध्यमांतून शिक्षण द्यावे. पात्रताधारक शिक्षकांची भरती आणि इतर मानकांचे अनुसरण करणाऱ्या शाळांना शासकीय अनुदान देण्यात यावे.

अनिल वैद्य
माजी न्यायाधिश
9657758555

त्याने प्रांतातील शिक्षण प्रत्येक प्रांतामध्ये संचालकाच्या अध्यक्षतेखाली शिक्षण विभागाची स्थापना करण्यात यावी. क्षेत्रातील प्रगतीचा आढावा घेऊन वार्षिक अहवाल शासनाला प्रस्तुत कराया लंडन विद्यापीठाच्या प्रारूपानुसार कोलकाता, मुंबई, चेन्नई येथे विद्यापीठे स्थापन करण्यात यावी. विद्यापीठांना स्वतःची घटना, सिनेट, कुलपती, कुलगुरू असतील. अहवालात व्यावसायिक अभ्यासक्रमांचे महत्त्व अधोरेखित करण्यात आले की शाळा आणि महाविद्यालयांची आवश्यकता असल्याचे नमूद करण्यात आले. इंग्लंडच्या धर्तीवर शिक्षक प्रशिक्षण महाविद्यालयाची स्थापना करण्याची शिफारस करण्यात आली. स्त्रीशिक्षणाच्या वाढीसाठी स्पष्टपणे प्रोत्साहन द्यावे, अशी सूचना करण्यात आली. शासनाने जनसामान्यांच्या शिक्षणाची जबाबदारी प्रत्यक्षपणे उचलावी. असे सांगण्यात आले. भारत मंत्री वुडसच्या अहवालातील जवळजवळ सर्वच शिफारशी ब्रिटीश शासनाने स्वीकारल्या. या अहवालात सुचविलेल्या पद्धतींनी ब्रिटिश शासनाच्या पुढील पाच दशकांच्या शिक्षण धोरणावर प्रभाव टाकला. या अहवालानुसार काम झाले किंवा नाही हे पाहण्यासाठी हंटर कमिशन नेमले होते.

1882 चा हंटर आयोगाची स्थापना :- ग. ज. लॉर्ड रिपन यांनी शैक्षणिक क्षेत्रात झालेल्या विकासाचे पूनर्विलोकन करण्यासाठी केली. यात बावीस सदस्य होते. आयोगाचे अध्यक्षपद व्हाइसरॉयच्या कार्यकारी मंडळातील एक सदस्य सर विलियम हंटर यांना देण्यात आले. सय्यद मेहमूद, आनंद मोहन बोस हे भारतीय शिक्षणतज्ञ देखील सदस्य होते. प्राथमिक शिक्षणाच्या विकासासाठी उपाय सुचविण्याचे उद्दिष्ट आयोगासमोर ठेवण्यात आले होते. महात्मा जोतिराव फुलेंनी बहुजन समाजाच्या शिक्षणासाठी विशेष प्रयत्न करण्याचे आवाहन करणारे निवेदन या आयोगाला प्रस्तुत केले होते. दहा महिन्यांच्या अथक प्रयत्नांनंतर आपल्या सातशे पानांच्या अहवालात हंटर आयोगाने पुढील शिफारशी केल्या. त्या फार महत्वाच्या आहेत. प्राथमिक शिक्षणाचा विस्तार आणि विकास ही शासनाची विशेष जबाबदारी आहे, या मुद्यावर जोर देण्यात आला. त्यासाठी खाजगी प्रयत्नांवर विसंबून राहू नये, असे नमूद करण्यात आले. प्राथमिक शिक्षणाचे नियंत्रण जिल्हा आणि म्युनिसिपल बोर्डाना हस्तांतरित करण्यात आले. त्यासाठी शिक्षण कर लावण्याचा अधिकार त्यांना देण्यात आला.

शिक्षणक्षेत्रात खाजगी प्रयत्नांना प्रोत्साहन देण्याचे सर्व प्रयत्न करावे, असे सुचविण्यात आले. सरकारी सहायता अनुदान अधिक उदारपणे अधिकाधिक शाळांना देण्यात यावे आणि अनुदानित शाळांना दर्जा व विशेषाधिकारांच्या बाबतीत सरकारी शाळांच्या समकक्ष समजण्यात यावे. शासनाने शक्य तितक्या लवकर माध्यमिक आणि महाविद्यालयीन शिक्षणाच्या व्यवस्थापनातून अंग काढून घ्यावे, असे नमूद करण्यात आले. मोठ्या शहरांबाहेर स्त्रीशिक्षणाच्या अपुऱ्या सुविधांकडे आयोगाने लक्ष वेधले आणि स्त्रीशिक्षणाचा प्रसार करण्याची शिफारस केली. हे सर्व ब्रिटिशांनी केले. ब्रिटिशांच्या मुळे आधी पंतोजीच्या शाळा सुरू झाल्या. शूद्र आणि अस्पृश्य मात्र या शिक्षणा पासून दूर होते. महात्मा जोतिबा फुले यांनी 1848 ला पुण्यात पहिली शाळा सुरू केली. पुढे छत्रपती शाहू महाराजांनी व सयाजीराव गायकवाड यांनी बहुजन समाजाला शिक्षणाची सोय केली. भारत देश स्वतंत्र झाल्यावर भारत सरकारने गाव खेड्यात शिक्षणाचा प्रयत्न केला. प्रौढ शिक्षण सुद्धा सुरू केले. भारत सरकारने शिक्षणाचा प्रयत्न केला. परंतु तो ज्या जिद्दीने करायला पाहिजे होता त्या निष्ठेने झाला नाही. म्हणून 75 वर्ष होऊनही पुरेशा सुविधा उपलब्ध नाहीत आणि आता जिल्हा परिषदेच्या हजारो शाळा बंद केल्या जात आहेत असे वर्तमानपत्रात वाचले की मन सुन्न होते. वंचित घटक पालक आपल्या मुलास चांगल्या शाळेत शिकवू इच्छितात. आरटीइ अंतर्गत प्रवेश घेण्यासाठी जीवाचे रान करतात. आरटीई अर्थात शिक्षणाचा मोफत अधिकार कायदा 2009 नुसार वंचित व दुर्बल घटकांतील विद्यार्थ्यांना एकूण जागेच्या 25 टक्के जागा आरक्षित ठेवण्यात येतात. विद्यार्थ्यांना इंग्रजी माध्यमाच्या नामांकित शाळेत प्रवेश मिळतो. प्रतिविद्यार्थी 17 हजार 670 रुपये शैक्षणिक शुल्क प्रतिपूर्ती देण्यात येते. परंतु या शुल्कामध्ये 2017पासून रुपया वाढला नसल्याची माहिती आहे. नामांकित शाळेच्या शैक्षणिक शुल्क रचनेनुसार ही प्रतिपूर्ती असते. शाळांचे प्रवेश शुल्क कितीही महागडे असले, तरी 17 हजार 670 रुपयांच्या रकमेच्या वर जाऊ देऊ नये, अशी स्पष्ट तरतूद आहे. परंतु इतक्या कमी रकमेत स्टार रँकिंग शाळांची फी पूर्ण होत नाही. सध्या राज्यात 8 हजार 863 शाळा आरटीई मान्यताप्राप्त आहेत. 1 लाख 1 हजार 997 विद्यार्थ्यांना 25 टक्क्यांप्रमाणे प्रवेश मिळतो. प्रतिपूर्तीसाठी शासनाने प्रतिवर्षी निश्चित केलेले दर शाळांनी त्यावर्षी ठरवलेली फी यापैकी जे कमी असेल त्यानुसार शाळांना ही रक्कम देय असते, त्यातही रक्कम वर्षानुवर्षे संस्थाचालकांना मिळत नाही. त्या मुळे या विद्यार्थ्यां विषयी उदासीनता निर्माण होते असेही आढळून आले. भारत सरकार शिष्यवृत्ती योजना आहे. परंतु उत्पन्नाची मर्यादा टाकून एक प्रकारे क्रिमी लेअर लागू केले आहे. खाजगी विद्यापीठ तर शिष्यवृत्तीचे अर्ज सुद्धा स्वीकारत नाही. जेव्हा की शिष्यवृत्ती केंद्र सरकार 60 टक्के राज्य सरकार 40 टक्के देते. एकंदरीत सर्व शैक्षणिक समस्यांचा सरकारने कल्याणकारी लोकशाही राज्य या संकल्पनेतून विचार केला पाहिजे. पुतळे स्मारके या सारखे अनाठायी इतर खर्च थांबवून देशातील सर्व जातीच्या विद्यार्थ्यांना विशेषतः वंचित बहुजन समाजाला दर्जेदार शिक्षण व शाळा, महाविद्यालय इत्यादी सुविधा उपलब्ध करुन दिल्या पाहिजे. देशाची जीडीपी वाढली म्हणून हाकाटी केली जाते. परंतु किती नविन शाळा इमारती बांधल्या हे मात्र कुणी सांगत नाही. ■ ■

मेंदूचा विकासच नाही तर आरक्षण कळणार कसे?

कोणतेही कारण नसतांना आरक्षणाचा मुद्दा उकरून काढून, आरक्षणावर काही चुकिची माहिती देऊन वाद निर्माण करण्याचे काम मेंदूचा विकास न झालेले लोक करत असतात. आरक्षणाचा लाभार्थी असुनही आरक्षणाबद्दल चुकीचे विधान करणारे प्रत्येक जन बुद्धीने कमकुवतच असतो. आरक्षण जातीला आहे आणि त्यातही एकाच जातीला आरक्षण आहे असे समजणाऱ्यांनी तरी आपल्या बुद्धीची तपासणी करून घेणे आवश्यक आहे. कारण आरक्षण हे जातीला नसुन प्रवर्गाला आहे. महाराष्ट्राचा विचार केला तर महाराष्ट्रात ओबीसी प्रवर्गात 261 जातींचा समावेश आहे. एसटी प्रवर्गात 47 जातींचा समावेश आहे आणि एससी प्रवर्गात 59 जातीचा समावेश आहे. आणखी विशेष म्हणजे एससी मधील महार जात सोडली तर बाकी अपवाद वगळता सर्व जाती हिंदू धर्मातीलच आहेत. ही सर्वसामान्य माहिती ज्याला माहिती नाही तो बुद्धीने गरीबच समजावा. जवळपास सर्वच जातींना आरक्षणाचा फायदा मिळत असताना आरक्षणाबद्दल अपशब्द येतात कसे हा खरा मुद्दा आहे. आरक्षणाबाबत चुकीचे तेच लोक बोलतात, एक तर त्यांची बुद्धी कमी आहे, नाहीतर ते कोणाचे तरी गुलाम आहेत. बरेच लोक म्हणतात, आरक्षण हे जाती आधारित नाही तर आर्थिक निकषांवर पाहिजे. असे बोलणाऱ्या लोकांच्या डोक्यात मेंदू आहेच की नाही ही शंका निर्माण होते? कारण आरक्षण कोणत्या जातीला आहे? या प्रश्नाचे उत्तर त्यांच्याकडे नाही आणि आरक्षणाची गरज का पडली याचा इतिहास ज्यांना माहिती नाही त्यांनी आरक्षणावर बोलणे म्हणजे आपण निर्बुद्ध असल्याचे सिद्ध करणे होय. आरक्षण समजण्यासाठी समाज व्यवस्था व इतिहास माहिती असणे आवश्यक आहे. दुसरी गोष्ट आरक्षणाचे लाभार्थी कोण आहेत हे माहिती असणे आवश्यक आहे. थोडक्यात सांगायचे झाल्यास महाराष्ट्रात तेली, साळी, कोळी, माळी, कुणबी, धनगर, बंजारा, वंजारी, अशा सगळ्याच जाती आरक्षणाचा लाभ घेणाऱ्या असतील आणि याच जातीतील लोक बुद्धीचा वापर न करता आरक्षणावर बोलत असतील तर ते आपल्याच समाजाचा घात करत आहेत. आरक्षण आर्थिक निकषांवर नाही.

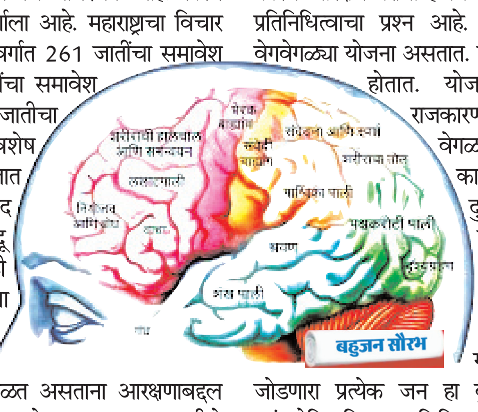

कारण आरक्षण गरीबी हटावचा कार्यक्रम नसुन तो सामाजिक प्रतिनिधित्वाचा प्रश्न आहे. गरीबी हटावसाठी शासनाकडे वेगवेगळ्या योजना असतात. त्यावर हजारो, करोडो रुपये खर्च होतात. योजना कागदावर आणि पैसे राजकारण्याच्या घरात जातात तो भाग वेगळा. पण आरक्षण गरीबी हटावचा कार्यक्रम नाही. गरीबी प्रत्येकाची दुर झालीच पाहिजे. त्यासाठी सरकारला धारेवर धरून प्रत्येकाने प्रश्न विचारलेच पाहिजे. पण सरकारला प्रश्न न विचारता आरक्षणाला दोष देऊन गरिबी हटाव सोबत संबंध जोडणारा प्रत्येक जन हा बुद्धीने कमकुवत आहे. बरेच स्वयंघोषित विद्वान, सुशिक्षित लोक म्हणतात, आरक्षण नकोच, बुद्धीमत्तेनुसार संधी असायला हवी. बुद्धीमत्तेनुसार संधी असायलाच हवी यामध्ये कुठेच दुमत नाही. पण प्रश्न हा आहे की आपल्याला बुद्धीमत्ता पचते का? बुद्धीमत्तेच्या गोष्टी करून आरक्षण नाकारणारे लोक खरेच बुद्धीमत्तेची कदर करणारे असते तर जगातील सर्वात बुद्धीमान महामानव, जगाचा उद्धारक ज्ञानाचा महासागर तथागत सिद्धार्थ बुद्ध आज त्यांच्या घरात असते. बुद्धीमत्तेची जाणीव असती तर सिम्बॉल ऑफ नॉलेज म्हणून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा गौरव संपूर्ण जग करते आणि आपल्या येथे त्यांनाच जातीत बंद केले जाते. त्यांनी बुद्धीमत्तेच्या गोष्टी कराव्यात? बुद्धीमत्तेच्या गोष्टी करणारे बुद्धीहीन लोक संविधान एकाच जातीचे आहे असे म्हणतात. त्यांनी बुद्धीमत्तेवर बोलावे म्हणजे स्वतःच स्वतःच्या बुद्धीने प्रदर्शन मांडणे होय. ज्या लोकांना तथागत गौतम बुद्ध, महात्मा फुले, शाहु महाराज, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, संत कबीर, संत तुकाराम महाराज, संत तुकडोजी महाराज, संत गाडगेबाबा, संत नामदेव महाराज यांचे विचार व कार्य मान्य नसतील त्यांची बुद्धी किती विकसित असेल याचा अंदाज येतो. तरीही ते म्हणत असतील बुद्धीमत्तेनुसार नोकरी मिळाली पाहिजे. तर नोकरी बुद्धीमत्तेनुसारच मिळते. पण काही प्रश्नांची उत्तरे मिळाली तर चांगले होईल. लग्न बुद्धीमत्ता बघुन होतात की जात? मंदिरात प्रवेश नाकारला जातो बुद्धीमत्ता बघुन की जात? मंदिरात पुजारी असतात बुद्धीमत्ता बघुन की जात? आजपर्यंत भोंदू तयार झाले, पाखंडी तयार झाले, बलात्कारी तयार झाले. लाखो लोक त्यांच्या पायावर झुकले. बुद्धीमत्ता बघुन की जात? पाखंडी, बलात्कारी, भोंदू लोकांच्या पायावर लोटांगण घेणारे आणि महापुरुषांना वंदनही न करणाऱ्यांनी बुद्धीमत्तेवर बोलावे म्हणजे आश्चर्यच आहे. आरक्षण हा खुप खोल व गंभीर विषय आहे. आरक्षणामुळे अनेकांना प्रतिनिधित्व मिळाले. ज्यांना गाव बंदी होती, ज्यांच्या सावलीचा विटाळ व्हायचा, मडके बणवणारा, धान्य पिकवणारा, कपडे धुणारा, माळी काम करणारा, मेंढ्या राखणारा, दगड फोडणारा, मेलेली जनावरे ओढणारा आरक्षणामुळे कलेक्टर, पोलीस अधिक्षकसारख्या महत्वाच्या पदावर जाऊन बसले आणि त्यांचा सामाजिक विकास झाला. आरक्षणावर चुकिचे बोलुन सामाजिक वातावरण दुषित केले जाते. पण सत्य परिस्थिती बघुन समाजाला जागृत करण्याची हिम्मत कोणी करत नाही. आरक्षणाचे लाभार्थी यांना गुणवत्ताधारक वाटत नसतील तर आपण ज्या ठिकाणी आरक्षण लागु नाही ती परिस्थिती बघु. आता ज्या ठिकाणी आरक्षण लागु नाही तेथे जे बुद्धीमान लोक बसलेले आहेत. त्यांच्याबद्दल बोलले तर जातीवाद होतो. तरीही आपण उदाहरण म्हणू बघु या. देशात आरक्षण सोडून IAS, IPS कोण आहेत? आदिवासी समुहाचे जात प्रमाणपत्र घेऊन कोणी नोकऱ्या हडप केल्या? सर्वोच्च न्यायालयाचा व उच्च न्यायालयाचा मुख्य नायाधिश होण्यासाठी कोणतेही आरक्षण नाही तेथे किती तेली, साळी, कोळी, माळी, धनगर, कुणबी, वंजारी, बंजारा लोक आहेत? का यांच्याकडे बुद्धीमत्ता नाही? का होऊ शकले नाहीत ते न्यायाधीश? MPSC, UPSC मध्ये कुणबी, तेली, साळी कोळी, माळी, धनगर जाती सह ज्यांना ज्यांना आरक्षण आहे त्या उमेदवारांना लेखी परिक्षेत जास्त गुण मिळतात आणि मुलाखतीमध्ये कमी गुण मिळतात हे कशामुळे? PSC ची परिक्षा न घेता, आरक्षणाचा विचार न करता सरळ सचिव पदावर दरवर्षी खाजगी क्षेत्रातील उमेदवार बसवले जातात. त्यामध्ये किती कुणबी, मराठा, तेली, साळी, कोळी, माळी धनगर आहेत? यांच्याकडे गुणवत्ता नाही? याचा विचार कोणी करणार आहे की नाही? औद्योगिक क्षेत्र व प्रसारमाध्यमांमध्ये आरक्षण नाही तर मराठा, तेली, कुणबी, माळी, धनगर, थोडक्यात आरक्षणाचा लाभ घेणाऱ्या लोकांच्या किती कंपन्या आहेत? यांच्या किती मोठमोठ्या बँका आहेत? किती टिव्ही चॅनल हे मराठा, कुणबी, माळी, धनगर तेली, साळी, कोळी, कुंभार यांचे आहेत? का यांच्याकडे कंपनी सुरू करायला, चॅनल सुरू करायला बुद्धीमत्ता नाही? बरे ते सोडा मराठा, कुणबी, माळी, धनगर तेली, साळी, कोळी, कुंभार यापैकी किती लोक मोठमोठ्या मंदिरात पुजारी आहेत? का यांच्याकडे बुद्धीमत्ता नाही? ज्या ठिकाणी आरक्षण नाही तेथे मक्तेदारी कोणाची आहे? तेथे एकच लॉबी कशी काय टिकुन आहे हा मुळ प्रश्न असताना तो बाजूला सारून आरक्षणावर बोलुन बुद्धीचे प्रदर्शन मांडले जाते. आरक्षणाच्या नावाखाली एकाच जातीला लक्ष केले जाते. जेथे आरक्षण नाही तेथे कोणत्या जातीचे लोक राहतात हा साधा प्रश्न जरी केला तरीही जातीवाद होतो. म्हणून आरक्षण हे सर्वांना समान संधी देऊन सामाजिक प्रवाहात सर्वांना समान करते. म्हणून सामाजिक आरक्षण हे भारतीय समाजाला खुप आवश्यक आहे. विद्वत्तेच्या पोकळ गप्पा करणाऱ्या जर संविधानाचे गांभीर्य नसेल त्या व्यक्तीएवढा मंद व्यक्ती दुसरा कोणीही नसेल. म्हणून आरक्षणावर बोलणे, आरक्षण समजून घेणे, हे येड्या गबाळाचे काम नाही. फालतू सोशल मिडीयावर येऊन नको ते कुटाणे करून स्वतः आरक्षणाचे लाभार्थी असताना आणि सामाजिक विकासासाठी आरक्षणाशिवाय दुसरा पर्याय नसताना आरक्षणाबाबत चुकीचे बोलणे म्हणजे स्वतःच्या पायावर स्वतःच कुऱ्हाड मारून आपली बुद्धी किती कमकुवत आहे हे दाखवणे होय. ■ ■

विनोद सदावर्ते
मो. 9130979300

बहुजन मानस

नागेश चौधरी (बहुजन विचारवंत)
9970873560

महात्मा फुले आणि हिंदुराष्ट्र

संघ किंवा संघाचे लोक हिंदू राष्ट्राची कल्पना मांडतात किंवा हा देश हिंदुराष्ट्र आहे असे म्हणतात. त्यांच्या हिंदू राष्ट्राचा मुख्य वैचारिक आधार वेदा पासून मनुस्मृती पर्यंत किंवा रामायण महाभारत पर्यंत दिसतो आणि वर्णव्यवस्था हाच धर्म आहे किंवा हिंदू राष्ट्र आहे अशा प्रकारची त्यांची भूमिका आहे.

हिंदू राष्ट्राचे जे देव आहेत किंवा जे महामानव म्हणून त्यांच्या उपयोगाचे आहेत तेही ठरलेले आहेत. ते राम, कृष्ण, परशुराम या सगळ्यांना हिंदू राष्ट्राचे आदर्श म्हणतात. त्याचप्रमाणे अलीकडच्या काळामध्ये ते शिवाजीला देखील हिंदू राष्ट्राचा नेता, आयकॉन म्हणतात. हिंदू राष्ट्रांमध्ये इतर धर्मियांना शत्रू म्हटलेले आहे. इस्लामला ते शत्रू धर्म म्हणतात ते ख्रिश्चनांना देखील शत्रू म्हणतात. म्हणजे वेगळवेगळे धर्म त्यांना शत्रू धर्म वाटतात. देशांमध्ये फक्त त्यांचा वैदिक किंवा हिंदू धर्म हाच रहावा अशी त्यांची भूमिका आहे. या हिंदू राष्ट्रवादी भूमिकेच्या संदर्भात विचार केला तर महात्मा फुले यांचे विचार काय आहे हे पाहायला पाहिजे महात्मा फुल्यानचा जो विरोध हे लोक करतात त्यात महात्मा फुले यांच्या भूमिकेचा जो पर्याय करतात किंवा महात्मा फुले यांना शत्रू समजतात. फुले म्हणजे हिंदू धर्माचे शत्रू आहे अशा प्रकारची त्यांची भूमिका वारंवार दिसते आहे. एवढ्यातच फुले नावाचा सिनेमा देशभर दाखवण्यात आला. त्याचा विरोध करताना देखील ब्राह्मण पुढे होते. त्यांच्या बाया देखील हा पिक्चर नको म्हणत होत्या. म्हणजे ब्राह्मण आज दीडशे वर्षानंतर देखील त्यांच्या स्त्रियाही म. फुले यांचा विरोध करतात, ज्यांच्या वर त्यांचे अनंत उपकार आहेत. फुल्यांनी असे काय वाईट केले आहे की हे लोक आजही फुल्यांना शत्रू समजतात. यासाठी महात्मा फुलेंचे विचार समजून घ्यायला पाहिजे. महात्मा फुले हे आर्यांच्या भूमिकेच्या विरुद्ध म्हणजे हिंदूंच्या भूमिकेच्या विरुद्ध मांडणी करत होते.

चातुर्वर्ण्याची विकृती - ज्या चातुर्वर्ण्याला ब्राह्मण हिंदुराष्ट्र म्हणतात त्या चातुर्वर्ण्याचा त्यांनी कडाडून विरोध केला आणि हिंदू राष्ट्र ही कल्पना वेडसर आहे, मानवतेच्या विरुद्ध आहे अशा प्रकारची त्यांनी मांडणी केली त्यांनी चातुर्वर्ण्य जे ब्रह्माच्या मुखातून निर्माण झाले अशी मांडणी वेदापासून तर आजच्या त्यांच्या लिखाणातून केली जाते त्याचाही महात्मा फुलेंनी भंडाफोड केला आहे. ब्रह्माच्या तोंडातून ब्राह्मण बाहूतून क्षत्रिय, मांड्यातून वैश्य आणि पायातून शूद्र कसे जन्मू शकतात? हा काय विचित्रपणा आहे विक्षिप्तपणा आहे, याचा भांडाफोड महात्मा फुले यांनी केला. म्हणजे त्यांनी चातुर्वर्ण्याला हिंदुराष्ट्र म्हणणे हे किती चूक आहे हे दाखवून दिले. हा कसा विक्षिप्तपणा आहे हे दाखवून देतात. म्हणजे त्यांनी हिंदू राष्ट्राच्या मूळ भूमिकेलाच विरोध केला आहे.

स्त्री शूद्र नाही उलट श्रेष्ठ - ब्राह्मण स्त्रीला शूद्र ठरवतात त्यांच्या सगळ्या ग्रंथामध्ये स्त्रीला शूद्र ठरवतात. परंतु महात्मा फुले स्त्रीला पुरुषांपेक्षाही श्रेष्ठ ठरवतात. म्हणजे ब्राह्मणांच्या स्त्रीबद्दलच्या भूमिकेला नुसताच्छेदच देत नाही तर ते तिला उलटी करतात म्हणजे स्त्रियांची जी भूमिका हिंदुराष्ट्रवादी सांगतात त्यांच्या उलट महात्मा फुले स्त्रीबद्दलची भूमिका घेतात ही त्यांच्या विचारातील उदात्तताच नव्हे तर हिंदू राष्ट्राला चपराग पण आहे याबाबतीमध्ये ते हिंदुराष्ट्रापेक्षा कितीतरी उदात्त विचाराचे दिसतात. हिंदू राष्ट्रांमध्ये इतर धर्मांचा द्वेष सांगितलेला आहे. आजकाल आपण हे पाहतो की ते इस्लामला शत्रू धर्म समजतात. परंतु महात्मा फुले इस्लामची तारीफ करतात. महात्मा फुले इस्लामने शूद्र मुक्त केले अशा प्रकारची भूमिका घेतात.

इस्लाम मध्ये अनेक देव नाही, एक देव मानणारे आहेत आणि त्यांच्यामध्ये उच्चनीचता किंवा जातीव्यवस्था नाही हे सांगून तो त्यांच्या वर्ण धर्मापेक्षा तथाकथित हिंदू धर्मापेक्षा श्रेष्ठ धर्म आहे अशा प्रकारची अगदी उलट भूमिका फुले घेतात या अर्थात या दृष्टीने महात्मा फुले हे हिंदू राष्ट्राचे याबाबतीतही विरोधक आहेत. त्याचप्रमाणे महात्मा फुले यांनी इस्लाम, ख्रिस्ती धर्माची बाजू घेतली, बौद्ध धर्माची बाजू घेतली आणि आणखी उदात्तता सांगायची म्हणजे हिंदू राष्ट्राचे विरोधामध्ये महात्मा फुले हे एका कुटुंबामध्ये अनेक धर्माचे धर्माचे लोक राहू शकतात अशा प्रकारची भूमिका घेतली त्यांनी बहुधर्मी कुटुंबाची संकल्पना साकारली. ते म्हणतात एकाच कुटुंबामध्ये बहुधर्मी लोक राहल्यास एकमेकाला सर्व धर्माची संकल्पना माहीत होईल. अशा प्रकारची एक अतिशय सेक्युलर भूमिका म. फुले घेतात आणि इथले हिंदू राष्ट्रवादी काय म्हणतात तर इस्लाम वा मुसलमान हे शत्रू आहेत आणि सावरकर सारखे बॅरिस्टरी शिकलेले हिंदुत्ववादी म्हणतात दुसरा धर्म घेणे म्हणजे राष्ट्रांतर आहे, धर्मांतर हे राष्ट्रांतर आहे, आणि महात्मा फुले म्हणतात अनेक धर्मी लोक एका कुटुंबात राहू शकतात. अर्थात बहुधर्मी कुटुंब राहू शकते. ही विचाराची उदात्तताच नव्हे तर हिंदू राष्ट्राला चपराक आहे. जी धर्माविषयी व्यापकता महात्मा फुले यांनी सांगितली ती आणि हिंदूराष्ट्रवाद्यांची संकुचित स्वार्थी वृत्ती दिसून यातील फरक दिसून येतो. हिंदुराष्ट्रवादी या देवांना अवतार म्हणतात देव करतात त्यांनाही महात्मा फुले नाकारतात. ते रामाला महत्त्व देत नाही त्याचप्रमाणे मी चातुर्वर्ण्य निर्माण केले म्हणणाऱ्या कृष्णालाही महत्व देत नाही.

वर्ण जात काल्पनिक :- जातिभेद हे माणसाने केले, जातीभेद ही कल्पना आहे ही मांडणी महात्मा फुले यांनी केली आहे. म्हणजे चातुर्वर्ण्य ही कल्पना आहे आणि या कल्पनेच्या बळावर इथे त्यांनी शोषण निर्माण केले. अशी भूमिका म. फुले घेतात म्हणजे हिंदू राष्ट्राचा जो आधार आहे चातुर्वर्ण्य, त्याला पूर्णता नाकारतात. हिंदू राष्ट्रवादाची भूमिका ही मनुस्मृतीला अनुसरून आहे. मनुस्मृती त्यांची राज्यघटना आहे, त्यांची राष्ट्र घटना आहे आणि महात्मा फुले म्हणतात ‘मनुमत जाळा’. या उद्गारांना डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी 1927 साली मनुस्मृती जाळून प्रत्यक्ष रूप दिले आणि म्हणून महात्मा फुले आणि डॉक्टर आंबेडकर हे हिंदू राष्ट्राचे विरोधक आहे हेही लक्षात येते.

क्रमशः ■ ■

अष्टपैलू, मितभाषी, हसमुख, कार्यतत्परत भदंत सदानंद

कामठी शहर हे बिडी कामगारांचह्य शहर. परंतु परिवर्तन घडविण्याच्या वाटचालीत सन 1900च्या कालावधीपासूनच अग्रेसर राहिलेले शहर. ज्या शहराने गोमा गणेश सावकार, बाबू हरदास एल.एन., कविवर्य सदाशिवराव मानवटकर, विश्रामजी सवाईतुल, सितारामजी हाडके महाराज, आर. आर. पाटील, कर्मवीर हरिदास आवळे, मानकेबंधुमध्ये हरिप्रसाद, शिवप्रसाद, सच्चिदानंद आदीचा प्रामुख्याने समावेश होता.

आंबेडकर चळवळीच्या पुर्वार्धात व उत्तरार्धात याची पाठीराख्यांनी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांना ताकत देण्याचेच नाही तर चळवळ मोठी करण्याचे काम केले. बिडी कामगार, शेत मजुर, गिरणी कामगार, माईन्स कामगार याच्या अडीअडचणींना सोडविण्यापासून तर अज्ञानात असलेल्याच्या परंपरागत अनिष्ट कुप्रथांना बळी पडलेल्या अशिक्षितांना शिक्षित करण्यापासून विविधांगी यशस्वी वाटचालीचा प्रयत्न केला गेला. विविध शासकिय निमशासकिय विभागामध्ये आरक्षण, दलित परिषद, जयभीम घोषणा बौद्ध धम्माविषयी प्रथम चर्चा आदि महत्त्वपूर्ण कार्य या शहराने केले.

याच शहरात भदंत सदानंद यांनी सर्वप्रथम आजिवन अष्टशील धारक उपासिका आणि उपासक तयार केले. बिडी कारखाण्यात जाऊन बिडी बनवत असलेल्या कामगाराना धम्म शिकविण्याचा प्रत्यन केला. भिक्खु संघाला भोजनदान देण्याचा सामुदायिक पायंडा भदंत सदानंद यांच्या प्रयत्नाने सुरू झाला. भदंत सदानंदजी यांनी आपला पहिला वर्षावास हा काजळवाणी छिंदवाडा येथे 1971 मध्ये केला. तर नंतर नागपूरातील पंचशील नगर, बुद्धनगर, कामठीतील प्रबुद्ध नगर, गौतमनगर, हमालपुरा आदि ठिकाणी एकापेक्षा अनेक वेळा केला. धम्म संस्कारभिमुख समाजव्यवस्थेचा चालताबोलता कार्यशाळेचा प्रचारक भदंत सदानंदजी ठरलेत. उपरोक्त प्रचार प्रसाराचे कार्यकरीत असताना सुरूवातीपासूनच देशातील परदेशातील नामवंत भिक्खुचा सहवास लाभला. अनेक देशाचे भ्रमण त्यांनी केले. राज्यातील अधिकाधिक धम्मपरिषदा, मेळावे, विहारांचे भुमीपुजन, उद्घाटन, श्रमण तयार करणे, उपसंपदा करणे, या समग्र वाटचालीत भदंत सदानंदजीचा सहभाग असायचा. त्यांनी मिलिंद प्रश्न, बौद्ध पुजापाठ आदिसह काळानुरूप विविध पुस्तकाचे संपादन केले. ऑल इंडिया भिक्खु संघाच्या स्थापनेपासूनच विविध पदावर राहुन कार्य करित असताना अनुसंघानुशासक व नंतर तब्बल विस वर्ष संघानुशासक म्हणून जबाबदारी पार पाडली. भिक्खु संघ संघटीत राहावा. अनुशासनबंध राहावा. नवोदित भिक्खुना शिक्षण, प्रशिक्षण घेता यावे. यासाठी विविध ठिकाणी ट्रेनिंग सेंटर उभारले जावे. यासाठी सतत प्रयत्नशील राहिलेत. वयाची, प्रकृतीची पर्वा न करता मानापमानाची पर्वा न करता आयुष्याच्या अर्धशतकापेक्षा अधिक धम्मप्रचार प्रसार करण्यासाठी ते झिजले, झटले, वेळप्रसंगी संघर्ष केला. कधीही विचारधारेच्या विरूद्ध जाऊन पद-प्रतिष्ठा, पुरस्काराची अपेक्षा न बाळगता समर्पित जीवन जगण्याचा प्रयत्न सदोदित केला. हसमुख, मनमिळावू, लहानांनासुद्धा आदराने, अदबीने सन्मान देणारे व्यक्तीमत्व. दिलखुलास व्यक्तीमत्वाचा धनी असलेले हे आदरणिय व्यक्तीमत्व जगातील विविध राष्ट्रामध्ये भ्रमण करून जगातील बलाढ्य विद्वान भिक्खु उपासक आदिंच्या संपर्कात राहून सुद्धा भिक्खु संघाचे प्रमुख आंतरराष्ट्रीय त्रिपिटक चांटिग कमेटीचे भारताचे प्रमुख म्हणून कार्य करीत असताना सर्वसामान्याच्या सुखदुःखात सतत अर्धे शतक घालवित असताना आपलेच पारिवारिक भन्तेजी समजायचे. ज्याच्या आजोबा, आजी, आईवडिल, मुलेमुली, त्यांचेही मुलेमुली यांचे पारिवारिक धार्मिक संस्कार करण्याचा बहुमान भदंत सदानंदजीना मिळाला. तो इतराना नाही मिळू शकला या संबंधित दुमत असू शकत नाही.

भदंत सदानंदजी यांनी सुरूवातीपासूनच महाराष्ट्रात श्रमण म्हणून पाऊल टाकले तेव्हा केळझरची भूमी एक प्रकारे खंडरनुमा होती. तिला नावारूपास आणण्याचा आटोकाट प्रयत्न त्यांनी केला. त्यांच्या प्रयत्नातून आणि सहकारी उपासक-उपासिका यांच्या समन्वयातून दि. भारतीय बुद्ध सेवा संघ, धम्मराजीक महाविहार केळझर ता. सेलु जिल्हा वर्धा. येथे कार्यरत आहे. भदंत सदानंदजी यांचे गुरूबंधु धर्मकिर्तीजी यांना महाबोधि सोसायटी सारनाथ, नवगडच्या ग्रंथालयातील जबाबदारीतून महाराष्ट्र आणि आसपासच्या अन्य राज्यात धम्मप्रचार प्रसार, ध्यान साधना, अभिधम्म विषयक शिबीर घेण्यासाठी पाचारण केले. सोबत अनेक उपासक-उपासिका, गृहस्थ यांना अनागारिक, श्रमण भिक्खु बनविण्यात अनेक विहाराची निर्मिती करून महाप्रज्ञा बुद्ध विहार, महाप्रज्ञा भिक्खु संघ उभारण्यात मौलाची कामगिरी केली. भदन्त सदानंदजीच्या सानिध्यात आलेल्या उपासक-उपासिका यांच्या अथक परिश्रमाने व दान भावनेतून नागपूर परिसरातील मोठमोठे महाविहार निर्माण होऊ शकले. भदंत सदानंदजी हे देशातील विविध प्रांतात चिरपरिचित आहेत. त्यांना अनेकानेक पुरस्काराने गौरविण्यात आले. तरी सामान्यांशी असलेले आपुलकीचे संबंध सदोदित आबाधित राहिले आणि टिकवून ठेवले हे अतिशय प्रशंसनिय आहे. आयुष्याच्या अंशीव्या उतारवयात सुद्धा एखाद्या तरूणालाही लाजवेल अशी इच्छाशक्ती कार्यतत्परता आणि कामाप्रतीची चिकाटी, ध्येय, उद्दिष्टे पूर्ण करण्याची तळमळ, अनुशासन, बुद्ध भिक्खु प्रशिक्षण केंद्र निर्मितीचा ध्यास यातूनच आलोका ट्रस्टची निर्मिती भदंत सदानंदजी यांनी जीव ओतण्याचा प्रयत्न केला.

भदन्त नाग दिपंकर थेरो
मो.94236 05550

मधे त्यांची उपस्थिती म्हणजे फार मोठी धन्यता वाटायची. अनेकानेक उतारचढाव, अनेकानेक जुन्या आठवणीचा प्रदिर्घ अनुभवी आमच्यातील हयात असलेल्या व नसलेल्या जुन्या पिढीच्या जडणघडणीची प्रत्यक्षदर्शी आणि आमच्या जडणघडणींची ईत्थंभुत वाच्यता करणारा मार्गदर्शक. म्हणून आम्हाला सदोदित वाटायचा. भदंत सदानंदजी नेहमीच जानेवारीला बुद्धभूमीला पंधरा जानेवारीला हरदास मेळा, हरदास घाट येथे सहा फेब्रुवारीला प्रज्ञागिरी डोंगरगडला आठ फेब्रुवारीला महासमाधि भुमी पवनी, चौदा एप्रिलला भीमजन्मस्थली महू येथे, श्रावणी अमावस्येला महाप्रज्ञा बुद्ध विहार धर्मकिर्तीनगर, कार्तिक पौर्णिमेला केळझर आणि भारतीय बौद्ध महासभेच्या व अन्य संस्थाच्या धम्म परिषदामध्ये आणि परिचिताच्या कौटूंबिक सोहळ्यामध्ये आवर्जुन सोबत असायचे. त्याच्या सानिध्यात अनेकानेक आठवणींना उजाळा मिळायचा. धम्माचे विविध पैलू अनुभवायला मिळायचे. आम्हाला सुद्धा प्रदिर्घ अनुभवाचा धनी आपल्या सोबतीला सतत पाठिराखा म्हणून असतो याची धन्यता वाटायची.

भदंत सदानंदजी यांचा नागपूर बुद्धनगर येथील चंद्रमणी बौद्ध पाली विहाराचा संबंध होता. भदंत धिरधम्म महास्थविर जे एके काळातील आंबेडकर आंदोलनातील जयभीमचे जनक बाबू हरदास यांचे घनिष्ठ सहकारी 1970मध्ये भिक्खू झाले. भदंत धम्मविरानुवंत्त यांचे शिष्य. उपरोक्त विहाराचे प्रमुख होते. त्या विहारामध्ये भदंत धर्मकिर्तीजी हे सुद्धा यायचे प्रा. ॲड. भदंत सिवलीबोधी मुंबई, भदंत प्रज्ञापाल आसाम आदिंच्या भिक्खूचे नेहमी ये-जा असायची. नागपूर विद्यापिठात शिक्षणाकरिता थायलंडचे विद्यार्थी यायचे त्यांचा निवाससुद्धा इथेच असायचा.

या विहारात भदंत संघसेन शास्त्री आचार्य व भदंत अनिरूद्ध नेहमी असायचे. कालांतराने गोपालनगर येथील मंजुळाबाई रहाटे यांनी प्रतापनगर सिमेंटरोड लगत असलेली जागा दान केली. वटथाई इंडियन बुद्धिस्ट मोनेस्ट्री या नावाने संस्था स्थापन केली. भदंत सदानंदजी अध्यक्ष, भदंत धिरधम्म उपाध्यक्ष, भदंत संघसेन शास्त्री सचिव...

आजपावेतो या जागेचा तिढा अंतर्गत व बाह्य हित शत्रूमुळे संपला नाही आणि जागेचे पाहिजे तसे डेव्हलपमेंट होऊ शकले नाही, हे भदंत सदानंदजीच्या प्रवासातील फार मोठा खेद ठरला. भदंत सदानंदजी हे विविध कलागुणाने युक्त अष्टपैलू मितभाषी, हसमुख सर्वसमावेशक, साधी राहणी सामान्यांना आपलेस करून घेणारे आगळेवेगळे असे स्मरणशिक्तने सतत सुचक असणारे आधारवड. आमच्या प्रत्येक छोट्यामोठ्या कार्यक्रमात. अशा या उत्तुंग शिखराचा धनी वयाच्या एकविसाव्या वर्षी गृहत्याग करतो. तेविसाव्या वर्षी श्रमण होतो. अठ्ठावन वर्ष धम्मप्रचार प्रसारात देश विदेशात भ्रमण करतो. देशातील विदेशातील वरिष्ठ व विद्वान भिक्खुंच्या सानिध्यात मार्गक्रमण करतो.

आयुष्यातील तीन घटना एकाच महिन्यात गौरवणिय महा समजला जातो 7 नोव्हेंबर 1939 जन्मदिन ईटगाव.. 11 नोव्हेंबर 1962 पब्बज्जा सारनाथ... 30 नोव्हेंबर 1963 रोजी उपसंपदा सारनाथ आणि परिनिर्वाण दिन 4 ऑगस्ट 2020 नागपूर येथे. 5 आगस्ट 2020 रोजी अंतिम संस्कार शासकीय सन्मानात धम्मराजीक महाविहार धम्मभूमी केळझर वर्धा येथे करण्यात आले. ■ ■

काचेचे घर

अनंतायन

ॲड. अनंत खेळकर
मो. 9370061677

असे म्हणतात ज्या घरात गृहकलह निर्माण झालेला असेल त्या घरातील व्यक्तींनी दररोज सुवर्णभस्म जरी सेवन केले तरी त्यांच्या प्रकृतीत सुधारणा होऊ शकत नाही. ह्याउलट ज्या घरात एकमेकांबद्दल आदर, प्रेम अन् जिव्हाळा असेल त्या घरातील मंडळींनी चटणी भाकर जरी खाल्ली तरी प्रकृती ठणठणीत राहते. नात्यात एकमेकांच्या गुणांकडे दुर्लक्ष करून फक्त समोरच्यातील दोष किंवा चुका शोधत बसले तर नाते तुटायला वेळ लागत नाही. दुसऱ्याच्या दोषांवर पीएचडी करण्यापेक्षा, स्वतःच्या मानसीकतेवर फक्त ग्रॅज्युएट जरी केले तरी पुरेसे आहे. लक्षात ठेवा! दोष हे पाठीसारखे असतात. जे दुसऱ्याचे दिसतात पण स्वतःचे दिसत नाहीत. काही मंडळी आपल्या घरातील भांडणे चव्हाट्यावर मांडतात. `उन्हे पता नहीं शायद, वे अपना ही घर जला रहे हैं। वे अपनेही घर की शिकायतें ग़ैरों को सुना रहे हैं।' जेव्हा इतरांचा शिरकाव आपल्या घरात होतो तेव्हा प्रकरण अधिक गंभीर होत जाते. `नफ़रतों के शहर में, चालाकियों के डेरे हैं इस ज़माने वो लोग है, जो तेरे मुँह पर तेरे है और मेरे मुँह पर मेरे हैं' काही व्यक्तींना दुसऱ्याच्या कुटुंबात ढवळाढवळ करायची सवय असते. दुसऱ्याच्या नात्यांमध्ये विष कालवून त्यांच्यात फुट पाडणारी व्यक्ती एक ना एक दिवस एकटी पडते. नात्यांची इमारत सहजासहजी कोसळत नाही. कुणीतरी आपल्या वाट्याची विट काढून घेतो अन् दुसरी व्यक्तीही जर तसेच कृत्य करीत असेल तर इमारत कशी मजबूत राहील ? सायकल असो की संसार तोपर्यंत व्यवस्थित चालतात जोपर्यंत चैन असते. कधी-कधी एखाद्याचा राग अनावर होतो. म्हणून रागावर नियंत्रण ठेवणे गरजेचे आहे कारण राग हा आपल्या तसेच दुसऱ्याच्या आत्म्याचा कट्टर शत्रू असतो. प्रेमाने जे कमावले ते रागामध्ये गमावल्याची कितीतरी उदाहरणे आपण पाहतो. आगपेटीची काडी दुसऱ्या वस्तुला जाळण्याआधी स्वतःच स्वतःला जाळत असते. रागाचेही अगदी तसेच आहे. दुसऱ्याचे वाईट करण्याचा विचार मनात येतो त्याची सुरूवात ही स्वतःपासूनच झालेली असते. कुटुंबातील व्यक्ती आपल्या संबंधामध्ये कसा ताळमेळ बसवतात ह्या गोष्टीला जेवढे महत्व आहे, त्यापेक्षाही आपसातील मतभेदांना कसे हाताळता हे महत्वाचे आहे. आपल्या बोलण्यावर नियंत्रण ठेवणे गरजेचे आहे. शब्द हे भोजनासारखे असतात. दुसऱ्याला वाढण्यापूर्वी स्वतः त्याची चव घेऊन बघावी. जर तो स्वाद आपल्याला आवडला नाही तर इतरांनाही तो न वाढण्याचे पथ्य पाळणे आवश्यक असते. कुटुंबातील काही व्यक्ती ह्या कमालीच्या सहनशील असतात. म्हणून अशा चांगल्या व्यक्तिशी मर्यादेबाहेर वाईट व्यवहार करू नये. कारण सुंदर काच जेव्हा फुटतो तेव्हा त्याचे धारदार शस्त्रात रूपांतर होते. तसेच बाहेरील एखाद्या वाईट व्यक्तीचा स्विकार केल्याने जेवढी हानी होत नाही त्याच्या कैकपटीने कुटुंबातील एखाद्या व्यक्तीकडे जर कायम दुर्लक्ष केल्या जात असेल तसेच पक्षपात केल्या जात असेल तर नुकसान हे अटळ आहे. त्यांच्याशी असलेले नाते कायमचे तुटु शकते. नाते हे स्टिकरसारखे असते. दुसऱ्यावेळेस पहील्यावेळेसारखे चिकटत नाही. एखाद्या व्यक्तीच्या नेहमीच्या वागण्याबोलण्यात बदल जाणवला तर वेळीच खबरदारी घेणे खुप महत्वाचे असते. जेव्हा कुणी बोलणे सोडून फक्त ऐकण्याचे काम करत असेल तर समजून जावे आपण ह्या व्यक्तीला कायमचे गमावण्याच्या मार्गावर आहेत. असे नाही की मेलेल्या व्यक्ती परत येत नाहीत तर कधी-कधी जिवंत माणसेही परत येत नाहीत. समजा परत आली तरी मनातून उतरलेली व्यक्ती प्रत्यक्ष समोर बसली तरी दिसत नाही. पानगळीत तर केवळ झाडांची पाने पडतात पण नजरेतून पडण्याचा कोणताही ऋतू नसतो. ही पडझड कधीही, कशीही, कुठेही आणि केव्हाही होऊ शकते. हे सर्व काही आपल्या मानसिकतेवर अवलंबून आहे. `इंसान की सोच यदि तंग हो जाती है। तो खूबसूरत जिंदगी भी जंग हो जाती हैं।' कृपया गृहकलह थांबवा. गृहकलहाने ग्रासलेले घर हे काचेच्या घरासारखे असते अन् ह्या घरातील व्यक्ती दगडासारख्या. कधी एखादा दगड काचेच्या भिंतीवर आदळेल अन् सर्व काही चकनाचूर होईल ह्याचा भरवसा नसतो. म्हणूनच आपले कुटुंब सौख्याच्या रंगात रंगले पाहीजे एवढी काळजी ज्याने त्याने आपआपल्या परीने घ्यावी. `ना चादर बड़ी किजीए, ना ख़्वाहिशें दफ़्न किजीए चार दिन की जिंदगी है, बस चैन से बसर किजीए ना परेशान किसीको किजीए, ना हैरान किसी को किजीए, कोई लाख ग़लत भी बोले तो बस मुस्कुरा कर छोड़ दिजीए, ना रूठा किसीसे किजीए, ना झूठा वादा किसीसे किजीए, कुछ फुरसत के पल निकालकर कभी खुद से मिला किजीए'. ■ ■

न्यायाची अपेक्षा हा एक भ्रम

न्यायाची अपेक्षा न ठेवता जीवन जगण्याची पद्धत व सवय केली कि मानवच नव्हेतर कोणतेही जीव हे तर्क न करता वर्क (work) करीत जीवन जगू शकतात. वर्कला नाकारणारेच तर्कचा आधार घेतात आणि वर्क करण्याऱ्यांना नाहक छळतात. मानव हा वर्कपेक्षा तर्काला महत्व देत गेला म्हणून तो युद्धज्वराने पछाडल्या गेलेला आहे. युद्ध जिंकण्याच्या लालसेने त्याने वर्क करण्याऱ्यांना बळजबरी जुंपून व छळून युद्धसामुग्री विकसीत करवून घेतली व आज हिच युद्धसामुग्री वापरण्याच्या व विकण्याच्या लालसेने तो दिवसेंदिवस युद्धज्वराने ग्रस्त होत चाललेला आहे. युद्ध केल्याशिवाय तो जगू शकत नाही. म्हणून न्याय मिळविणे म्हणजे युद्ध करणे असे समीकरण त्याने जाणीवपूर्वक निर्माण केले. युद्धात न्याय कसा काय वसू शकतो? हा खरा सवाल आहे. यावर उपाय शोधण्यासाठी यद्धाची कारणे शोधणे गरजेचे आहे. युद्धाचे कारणे ज्यात सामायिक आहेत ती संज्ञा म्हणजे राष्ट्र व याद्वारे फोफाटलेली राष्ट्रवादाची संकल्पना, ज्यात वंश (वर्ण, जात व वर्ग), धर्म (पौरोहित्य),भाषा (संवाद व संपर्क माध्यम), परिष्कृती (संस्कृती, परंपरा व चालीरितीच्या नावावर चुकिच्या कृत्याचे प्रभावी व प्रगाढ समर्थन) आणि पृथ्वीच्या भौगोलिकतेच्या आधारावर पडलेले नैर्सगिक आणि पाडलेले कृत्रिम भुभाग यांचा समावेश होतो. यात कुठेही वर्कला (सर्व प्रकारचे बौद्धिक व शारीरिक श्रम) स्थान नसून फक्त आणि फक्त तर्काच्या आधारावर हा राष्ट्रवादाचा डोलारा उभारलेला आहे व याआधारे जी निवाडा समिती निर्माण करण्यात आली तिला बळजबरी न्यायालय संबोधण्यात आले आहे. वेगवेगळ्या राष्ट्रांचे वेगवेगळ्या निवाडा समित्या ज्यात जाणिवपूर्वक न्यायाच्या नावाखाली 'ध' चा 'मा' केल्या जातो व त्याचा आधार तर्क असतो व यात वर्क म्हणजे कोणत्याही प्रकारच्या बौद्धिक व शारीरिक श्रमातून निर्माण झालेल्या वर्कला कसलिही किंमत नसते. म्हणून वर्कने निर्माण केलेले बरेच वास्तव हे बेकायदेशीर आहे या सबबीखाली पाडण्याचे हुकूम या निवाडा समित्या न्यायदानाच्या नावाने देत असतात. एका निवाडा समितीचा आदेश दुसरी निवाडा समिती अमान्य करते याला न्याय कसे काय म्हणावे? वर्कच्या माध्यमातून निर्माण केलेल्या नैर्सगिक व कृत्रीम निर्मित्या या तर्काचे कारण व सबब देऊन या निवाडा समित्या निर्णयदानाच्या नावाखाली त्यांच्या समाप्तीच्या अंमलीकरणासाठी शक्ती वापरते, याला न्याय व प्रामुख्याने नैर्सगिक न्याय कसे काय म्हणता येईल? हे असे कुणी त्याला म्हणू नये म्हणून त्याला नसलेल्या ईश्वराच्या नावाने नासलेल्या व कसलेल्या लालित्याने सालंकृत असलेल्या धर्माचे मजबुत मानसिक पुट्टे जोडून त्याला लपविण्याचे व दडपण्याचे योजन म्हणजे न्याय, असे प्रयोजन जगभर सर्वत्र आढळून येते. यातून होते काय तर वर्कने निर्माण केलेली वास्तविक निर्मिती ही तर्काच्या माध्यमातून संपविण्याची धडपड म्हणजे युद्ध व संघर्ष; जे गटागटात, वर्गावर्गात, वर्णावर्णात, जातीपातीत, वंशावंशात, भाषाभाषांत, परंपरापरंपरात व धर्माधर्मात वेगवेगळ्या भुभागात रेलचेलत गतीमान होते, याला काय म्हणावे? ■ ■

विनोद उलीपवार
मो. 9370138078

वाचकांचे विचारपिठ

धम्म चळवळीला मिळावे बळ – मनाला भावला

मी 'धम्म चळवळीला मिळावे बळ' हा संपादकीय लेख वाचला आणि त्यातील विचार मला फारच मनाला भावले. या लेखातून ज्या समतामूल्यांचा आणि धम्मदृष्टीचा आग्रह आहे, त्याने माझ्या मनात एक वेगळाच विचारप्रवाह सुरू झाला. त्यामुळे मी अंतःकरणातून या संपादकीयाच्या लेखकाचे आणि संपादक मंडळाचे अभिनंदन करतो. आजच्या समाजात धर्माचा खरा अर्थ समजून घेण्याची नितांत गरज आहे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी धर्माची पुनर्व्याख्या करताना स्पष्ट केले की, धर्म म्हणजे केवळ आत्मा-परमात्म्याचा विचार, कर्मकांड किंवा अंधश्रद्धा नव्हे. धर्म म्हणजे विवेक, नैतिकता आणि करुणा या तत्त्वांचा जीवनात प्रयोग. धर्म हा मोक्षासाठी नव्हे, तर विषमता, अज्ञान व अन्याय नष्ट करून समता, बंधुता व मानवतेच्या निर्मितीसाठी आहे. डॉ. बाबासाहेबांनी बुद्ध धम्माचे सार स्पष्ट करताना तीन अमूल्य मूल्ये सांगितली: प्रज्ञा (Wisdom), शील (Morality) आणि करुणा (Compassion). हीच खरी शांततेची आणि उन्नतीची दिशा आहे. 'खोटे न बोलणे, चोरी न करणे, व्यभिचारापासून दूर राहणे, लोभ, द्वेष, अहंकार न ठेवणे' ही शीलाचरणाची मूलभूत तत्त्वे समाजघटनासाठी अत्यावश्यक आहेत. डॉ. बाबासाहेबांचे ध्येय होते, 'भारतामध्ये एक नवा, न्याययुक्त समाज निर्माण करणे.' याच धम्मदृष्टीतून वर्षावास ही बौद्ध परंपरेतील एक अत्यंत महत्त्वाची आणि अर्थपूर्ण उपासना आहे. वर्षावास म्हणजे पावसाळ्याच्या काळात भिक्खूंनी एका स्थळी थांबून आत्मपरीक्षण, चिंतन, अभ्यास, शीलशुद्धी, प्रवचन, ध्यान व लोकांशी संवाद साधून समाज प्रबोधन करणे. भगवान बुद्धांनी हा काळ केवळ वैयक्तिक साधनेसाठी नव्हे, तर लोकशिक्षणासाठी, सामाजिक सुधारणा व चातुर्मासातील समुपदेशनासाठी वापरला. बुद्धांनी स्वतः आपल्या आचरणातून सांगितले, 'धम्म म्हणजे जगण्याची नीतीमूल्यांची दिशा, जे तुमच्या कुटुंबापासून समाजापर्यंत सर्वांमध्ये संतुलन निर्माण करते.' त्यांनी हेही सांगितले की, 'कोणत्याही गोष्टीवर अंधश्रद्धा ठेऊ नका, तर्क आणि अनुभवातून सत्य समजून घ्या.' आजच्या जातीयतेने, अंधश्रद्धेने, विषमतेने ग्रासलेल्या समाजात बुद्ध आणि डॉ. बाबासाहेबांनी दाखवलेला सम्यक मार्गच खरा प्रकाशपथ आहे. वर्षावास हा काळ ही संधी आहे. समाजमनात समता, शील, प्रज्ञा आणि करुणा जागवण्याची. भिक्खूंनी आणि धम्म अनुयायांनी या काळात प्रवचन, वाचन, चर्चा, ध्यान व सेवा यामार्फत समाजाला दिशा दिली पाहिजे. आज गरज आहे ती बुद्धाचा सम्यक मार्ग जगण्यातून प्रकट करण्याची. वर्षावास मंगलमय होवो!

– किशोर भगत

निळ्या आकाशातील चमकणार लाल तारा
लोकशाहीर साहित्यरत्न अण्णाभाऊ साठे

भारतात मनुवादी विचाराचे सरकार आले तेव्हापासून डाव्या विचारांच्या नेतृत्वाखाली संघटना, पक्ष आणि ट्रेड युनियनच्या केंद्रीय नेतृत्वानी आपली डावी विचारसरणी थोडी वेगळ्या पद्धतीने वापरायला सुरुवात केली. भांडवलशाहीवर तुटून पडणारे तेव्हा ही ब्राम्हणशाही विरोधात व जातीव्यवस्था शोषणाच्या विरोधात बोलत नव्हते. 'जगातील कामगारांनो एक व्हा' म्हणणारे पृथ्वी ही शेषनागच्या मस्तकावर तरली आहे हे मान्य करत असतांना अण्णा भाऊ साठे मात्र 'पृथ्वी ही शेषनागाच्या मस्तकावर तरली नसुन ती कष्टकरी कामगारांच्या, शोषितांच्या, पिडीताच्या, कष्टकरी कामगारांच्या तळहातावर तरलेली आहे...!' असे छाती ठोकपणे अशा विज्ञानवादी दृष्टीकोनाचे पुरस्कर्ते म्हणून सांगत होते. आपल्या अभ्यासपूर्ण पोवाडे व शाहिरीच्या माध्यमातून प्रबोधन ते कष्टकरी कामगारांचे करत होते. जगावर अधिराज्य गाजवणारे 'फकिरा'कार लोकशाहीर, साहित्यरत्न अण्णाभाऊ साठे म्हणजे एक क्रांतीच्या शब्दांचे भांडार होते. आण्णाभाऊ साठे म्हणजे एक झंजावती विचार. आण्णाभाऊ साठेंच लिखाण म्हणजे उपेक्षित-अपेक्षितांचा एक आधार. अण्णाच्या हाती पेन आला तो एक तलवार होवुनच गोरगरीब-शोषित कामगार, मजुराच्या खचलेल्या, दबलेल्या लोकांचा आक्रोश, हळहळ, भुकेवर शब्द होवुन ही तलवार चालली. त्यांच्या लिखाणामुळे मुक्यांना वाचा आली. झोपलेल्यांना जाग आली. 'माझी मैना गावावर राहिली, माझ्या जीवाची होतीया काहिली' हे कोण्या जाती धर्माला समोर ठेऊन लिहलेले काव्य नाही, तर मुंबई पोट भरण्यासाठी आलेल्या तमाम चाकरमान्याची अंतःकरणातील वेदना होती ती आज ही आहे. तेच लोक साहित्य सम्राट, लोकशाहिर अण्णाभाऊ साठे यांच्या 105 व्या जयंती निमित्य वाचकाना हार्दिक शुभेच्छा देऊ शकत नाही. मराठी माणूस म्हणून अण्णाभाऊ साठे यांना विनम्र अभिवादन करू शकत नाही. ही कोणती पत्रकारिता आहे जी जात पाहून मी मराठी माणूस ठरविते. बहुसंख्य वृतपत्र अण्णाभाऊच्या जयंतीची साधी दखल घेत नाही. मुंबईतील सर्वाधिक खपाच्या दैनिकांनी एक सिंगल कॉलम बातमी दिली असती तर काय फरक पडला असता? तेच भटमान्य लोकमान्य त्यांचा 1 ऑगस्ट स्मृतिदिनानिमित्त हात दुखेपर्यंत आणि तोंडाला फेस येईस्तोवर गुणगान केले जाईल. याबदल वाईट वाटते म्हणूनच मी दरवर्षी हा पत्र प्रपंच करत असतो. लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे यांचे नाव तुकाराम भाऊराव साठे आहे. ते एक मराठी समाजसुधारक, लोककवी आणि लेखक होते. त्यांचे लेखन सामाजिक आणि राजकीयदृष्ट्या कृतिशीलतेवर आधारलेले होते. ते मार्क्सवादी-आंबेडकरवादी विचारांचे होते. यांचा जन्म 1 ऑगस्ट 1920 रोजी महाराष्ट्राच्या सांगली जिल्ह्यातील वाटेगाव येथे मांग जातीत झाला. त्यांच्या वडिलांचे नाव भाऊराव आणि आईचे नाव वालबाई होते. जातीय भेदभावामुळे त्यांना शिक्षण घेता आले नाही. अण्णाभाऊंनी दोन विवाह केले. त्यांची पहिली पत्नी कोंडाबाई साठे आणि दुसरी पत्नी जयवंता साठे होत्या. त्यांना तीन अपत्ये होती. आज दि. 1 ऑगस्ट लोकशाहीर, साहित्यरत्न तुकाराम भाऊराव साठे ऊर्फ अण्णाभाऊ साठे यांची जयंती! अवघा दिड दिवस शाळेत जाऊन ऐतिहासिक कथा, कांदबऱ्या, वगनाट्य, पोवाडेची रचना करून मराठी लोकसाहित्याची नवनिर्मिती करणारे. अण्णाभाऊ साठे महाराष्ट्रातील मराठी माणूस नव्हते काय? त्यांची दाखल कितपत घेतली जाते. हा संशोधांचा विषय आहे. भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीसह संयुक्त महाराष्ट्र चळवळीत, तसेच गोवा मुक्ती संग्रामाच्या लढाईत त्यांनी जनजागृतीचे प्रचंड काम केले. एक कलाकार म्हणून आणि एक सर्वसामान्य कार्यकर्ता म्हणूनही ते प्रत्येक आंदोलनात सहभागी होत असत. चले जाव चळवळीच्या काळात वटेगावातही बर्डे गुरुजींच्या नेतृत्वाखाली अनेक घडामोडी सुरू होत्या. अण्णाभाऊ त्यात सामील असल्याने त्यांच्यावर वॉरंट निघाले. परिणामी त्यांनी कायमचे घर सोडले. पुढे त्यांना तत्त्वज्ञानाची, विचारांची एक दिशा मिळत गेली आणि त्यांनी कम्युनिस्ट पक्षाचे पूर्णवेळ काम करायला सुरुवात केली. पक्ष कार्यासाठी झोकून दिलेले असतानाच 1944 साली त्यांनी 'लाल बावटा' या कला पथकाची स्थापना केली. यावेळी शाहीर अमर शेख, शाहीर गव्हाणकर हे देखील त्यांच्यासोबत असत.लोकगायनातून लोकप्रबोधन करीत असताना त्यांनी त्यांचा अनुभव लिहायला सुरुवात केली आणि अजरामर साहित्य निर्माण झाले. लावण्या, पोवाडे, पथनाट्ये म्हणजे त्यांच्या ललित साहित्याची पूर्वतयारी होती. त्यांनी एकूण सुमारे 15 वगनाट्ये लिहिली व त्यातूनच त्यांना देशभर प्रसिद्धी मिळत गेली. असंघटीत समाजाला आपल्या शाहिरीतून जागृत करणारा लोकशाहीर साहित्य सम्राट अण्णभाऊ साठे म्हणजे निळ्या आकाशातील चमकता लाल तारा होता. असे का म्हटले व लिहले जाते. आकाशात सर्वच निळी तारे असतांना लाल तारा कसा? विश्वरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा 1927 ते 1956 चा जमिनिवर आणि आकाशात निळी शक्ती म्हणून ओळखली जात असतांना रशिया पाहण्याची त्यांची अण्णाभाऊ साठेची इच्छा प्रबळ झाली होती की 1948 मध्ये त्यांनी दोन वेळा पासपोर्टसाठी अर्ज केला होता. मुंबई राज्याचे तत्कालीन मुख्यमंत्री बाळासाहेब खेर यांनी अण्णा भाऊंना बोलावून विश्वासात घेऊन सांगितले होते की, 'बाबा तू आमचा वैरी आहेस, आम्ही चांगले लोक आहोत म्हणून तू बाहेर आहेस, नाहीतर तुझी जागा तुरुंगात' आहे. त्यानंतर अनेक वर्षं सरली. पण रशिया प्रवासाचे स्वप्न अधुरे राहिले ते राहिलेच.1961 मध्ये त्यांच्या 'फकिरा' कादंबरीला पुरस्कार मिळाला आणि इंडो-रशियन कल्चरल सोसायटीकडून भारताच्या शिष्टमंडळात रशियाला भेट देण्यासाठी त्यांच्या नावाची शिफारस करण्यात आली. त्यानंतर निळ्या आकाशातील चमकणारा 'लाल तारा' - लोकशाहीर साहित्यरत्न अण्णाभाऊ साठे ही उपाधी डाव्या विचारांच्या नेतृत्वाखाली काम करणाऱ्या आमच्या कार्यकर्त्यांनी लावली. हा सत्य इतिहास किती लोकांना माहिती आहे आणि मान्य आहे हा ही संशोधनाचा विषय आहे.

मुंबईत अण्णांच्या आयुष्याला 1945 साली कलाटणी मिळाली. लोकयुद्ध साप्ताहिकात वार्ताहराचे काम करीत असताना त्यांनी अकलेची गोष्ट, खापऱ्या चोर, माझी मुंबई अशी गाजलेली लोकनाट्ये लिहिली. या काळातच संत साहित्यासह अनेक प्रतिभावंतांच्या अभिजात कलाकृती त्यांनी वाचून काढल्या. वैचारिक आणि कलाविषयक वाचनाची आवड असल्यामुळे त्यांना लेखन करायला खूप मेहनत करण्याची गरज पडली नाही. अण्णाभाऊचे लिखाण नेहमी कष्टकरी, कामगार, मजूर, डोळ्यासमोर ठेऊन होत होते. त्यातील नायक हा अन्याय-अत्याचारा विरोध लढणार आणि जातीव्यवस्थे विरोधी बंड करून उठनाराच होता. त्याच्या प्रत्येक कथा, कांदबऱ्या, वगनाट्यचा नायक हा सर्वसामान्य कुटुंबातून आलेला असल्यामुळे लोकांच्या, वाचकांच्या गळ्यातील ताईत बनत होता. भारत देश स्वतंत्र झाल्याच्या 1950 ते 1962 साल म्हणजे अण्णाभाऊच्या साहित्य क्षेत्रातील सुवर्णकाळ होता. याच काळात त्यांच्या पुस्तकांच्या अनेक आवृत्ती निघाल्या. प्रचंड यशस्वी होत असताना त्यांचे स्वतःचे जीवन मात्र धकाधकीचे होत गेले.

मुंबई सरकारने 'लाल बावटा' या कला पथकावर बंदी घातली होती. पुढे तमाशावरही बंदी आली. त्यामुळे तमाशातील कलाकारांचे संसार देशोधडीला लागला. अण्णांभाऊनी तमाशाचे लोकनाट्यात रूपांतर करून तमाशा कलेचा उद्धार केला. तमाशाला लोकनाट्याचे वैभव मिळवून दिल्याने सरकारची बंदी कुचकामी ठरली. या सुवर्णकाळातच त्यांनी वैजयंता, माकडीचा माळ, चिखलातील कमळ, वारणेचा वाघ, फकिरा अशा अनेक कादंबऱ्या लिहिल्या. 35 कादंबऱ्या लिहिल्या, त्यात 8 कांदबरीवर चित्रपट निर्माण झाले ते तुफान लोकप्रिय झाले. 12 च्यावर कथासंग्रह लिहिले, त्यांनी स्टॅलिनग्राडचा पोवडा, महाराष्ट्राची परंपरा, मुंबईचा कामगार असे पोवाडेही लिहिले. निवडणुकीत घोटाळे, दुष्काळात तेरावे, अकलेची गोष्ट ही त्यांची वगनाट्ये प्रसिद्ध आहेत. दोनशे-अडीचशे गाणी, लावण्या त्यांनी लिहिल्या आहेत. कामगारांमध्ये त्यांची गाणी आणि लावण्या लोकप्रिय आहेत. मराठीतील ग्रामीण, प्रादेशिक, दलित साहित्यावर अण्णा भाऊंचे प्रभुत्व होते. अण्णाभाऊंच्या साहित्याचे हिंदी, गुजराती, उडीया, बंगाली, तमीळ, मल्याळी अनेक भारतीय भाषांबरोबर रशियन, झेक, पोलिश, इंग्रजी, फ्रेंच अशा जगातील 27 भाषांमधे भाषांतर झाले आहे. लेखणीचे हत्यार बनवून त्यांनी पुरोगामी, विज्ञाननिष्ठ, स्त्रीवादी, लढाऊ अविष्काराचा दीपस्तंभ मराठी साहित्याच्या क्षेत्रात उभा केला. एवढ्या मोठ्या कर्तृत्वामुळे त्यांना प्रसिद्धी मिळत होती.

सागर रामभाऊ तायडे
9920403859

अण्णाभाऊ साठे जेव्हा मुंबईच्या 'माटुंगा लेबर कॅम्प' या दलित-शोषितांच्या वस्तीत कम्युनिस्ट चळवळीत कार्य करू लागले तेव्हा खऱ्या अर्थाने त्यांचे विचार क्रांतिकारक होऊ लागले. तत्कालीन लेबर कॅम्पमधील प्रमुख कम्युनिस्ट नेते, कार्यकर्ते आर. बी. मोरे, के. एम. साळवी, शंकर नारायण पगारे यांच्यासोबत ते कम्युनिस्ट पक्षाचे काम करू लागले. मार्क्सवादी विचारांच्या अभ्यासवर्गाला हजेरी लावू लागले. याच लेबर कॅम्पमध्ये ते पुन्हा धुळाक्षरे गिरवू लागले व लिहावयास लागले. त्यांनी पहिले गाणे लेबर कॅम्पमधील मच्छरावर लिहिले. याच लेबर कॅम्पमध्ये अण्णाभाऊ साठे, शाहीर अमर शेख व शाहीर द. ना. गव्हाणकर या त्रयींनी कम्युनिस्ट पक्षाच्या मार्गदर्शनाखाली लाल बावटा कलापथकाची 1944 साली स्थापना केली आणि क्रांतिकारक शाहिरीचा बुलंद आवाज महाराष्ट्रभर नव्हे तर देशभर पसरला होता.

अण्णाभाऊच्या क्रांतिकारी विचारापासून मातंग समाज आज लांब आहे. उभे आयुष्य त्यांनी कम्यूनिस्ट चळवळीत घातले. पण उच्च वर्णीय, वर्गीय नेतृत्व करणाऱ्या या डाव्या कामगार चळवळीने त्यांना मनापासून कधीच स्वीकारले नाही. शेवटी शेवटी अण्णाभाऊनी भिमराव (बाबासाहेब) सांगितला. पण त्यांच्या समाजाने आजही तो स्वीकारला नाही. विधान परिषदवर पहिला मातंग आमदार कॉंग्रेस कोल्हापूरचे दशरथ नरसिंगा कांबळे यांना निवडून पाठविला आणि आता 2024 ला भाजपने मातंग समाजाचा आमदार अमित गोरखे यांना निवडून पाठविले. म्हणजेच मातंग समाजाने कॉंग्रेस, राष्ट्रवादी, भाजपाचे नेतृत्व स्वीकारले. पण आंबेडकरी विचारांचे नेतृत्व नाही. अण्णाभाऊ साठे विकास महामंडळाच्या स्थापनेपासून इतिहास तपासला तर कोणाचा विकास झाला, हे दिसून येईल. महामंडळाच्या अध्यक्षाने जेलची हवा खाल्ली आहे. अनेक कार्यकर्ते त्याच वाटेवर आहेत. ज्याने अण्णाभाऊ साठे यांच्या विचाराची चळवळ उभी केली पाहिजे होती, त्याने समाजाचे शोषण करणारी फळी उभी केली आणि समाजाला विकलांग बनविले. अण्णाभाऊच्या जयंती दिनी व स्मृती दिनी पूर्ण पण जाहिराती देवून राष्ट्रवादीला मोठे केले आणि मातंग समाजाच्या तरुणांना आकर्षित केले. समाजाचा विकास व कल्याण करण्यासाठी असलेल्या महामंडळाचा राजकीय अड्डा बनविला. अण्णाभाऊ साठेंचा वैचारिक वारसा सांगणारा तरुण घडविण्याऐवजी राष्ट्रवादीचा मातंग कार्यकर्ता घडविला. त्यामुळे आज सर्वच राजकीय पक्षात मातंग आघाडी निर्माण झाली. त्यामुळे काही आमदार मंत्री झाले. त्यांनीच मातंग समाजाला आंबेडकरी चळवळीपासून चार हात लांब राहण्याचा सतत मार्ग दाखवितात आणि स्वतःच्या जातीपुरते वेगळे आरक्षण मागतात. त्याकरिता आता आंदोलन तीव्र करून ते कोणा विरोधात कोणासाठी लढतात हाच मोठा प्रश्न त्यांच्या व इतर समाजासमोर आहे. त्यामुळे खेड्या पाड्यातील मातंग समाज शोषणमुक्त झाला नाही. गावांत किंवा शहरातील आण्णाभाऊ साठे नगरातील तरुण शिक्षण, आरोग्य आणि रोजगार या पासुन वंचित आहे. तो मोठ्या प्रमाणात देव देवी, मरीआईच्या चक्रात अडकलेला असुन अज्ञान अंधश्रद्धा यातून तो मुक्त नाही. पृथ्वीशेष नागाच्या फण्यावर नसुन असंघटीत कष्टकरी कामगारांच्या तळ हातावर तरळी आहे. हे समाजच आज ही मान्य करीत नाही. आज ही असंघटीत क्षेत्रातील मांतग समाजाची संख्या लक्षवेधी आहे. पण ते स्वतःला मजूर, शेतमजूर, कामगार म्हणून संघटीत होतांना दिसत नाही. ते जातीच्या सवलती मागण्यासाठी संघटीत होतात आणि राजकीय पक्षाचे लाचार, गुलाम कार्यकर्ते नेते म्हणून घेण्यास धन्यता मानतात. त्यामुळेच त्यांना अण्णाभाऊ साठे यांची 105 वी जयंती साजरी करण्याचा नैतिक अधिकार तो समाज गमावुन बसला आहे. त्यांच्या विचारांची जयंती जोपर्यन्त होत नाही तो प्रयन्त मातंग समाजाचा शैक्षणिक, सामाजिक, आर्थिक विकास होणार नाही. कदाचित माझे हे मत चुकीचे असू शकते. त्यावर मन मोकळेपणाने वैचारिक चर्चा करण्यासाठी तळमळीने काम करणाऱ्या क्रियाशील कार्यकर्त्यांना, जागरूक वाचकांना नम्र विनंती आहे. त्यांनी रोखठोक प्रतिक्रिया व्यक्त करून संपर्क करावा त्यांचे हार्दिक स्वागत असेल. अण्णाभाऊ साठे यांच्या 105 व्या जयंती निमित्य असंघटीत कष्टकरी मजुराला कामगारंना संघर्षाचा धडाडीचा नायक बनविलेल्या क्रांतिकारी साहित्याला, विचाराला व प्रतिमेला कोटी कोटी प्रणाम! माझ्या लोकप्रिय दैनिकाच्या जागरूक वाचकांना हार्दिक शुभेच्छा. ■ ■

नागपुरातून सुरुवात; जातीनिहाय जनगणनेसाठी जोरदार मागणी...

मंडल जनगणना यात्रा, 2025

नागपूर : ओबीसी युवा अधिकार मंच आणि विदर्भातील इतर सामाजिक संघटनांनी आज, 'मंडल जनगणना यात्रा, 2025' चा मोठ्या उत्साहात शुभारंभ केला. जातीनिहाय जनगणना आणि ओबीसी समाजाच्या विविध प्रश्नांवर जनजागृती करणे हा या यात्रेचा मुख्य उद्देश आहे. 2 ऑगस्ट, 2025 रोजी सकाळी 10 वाजता नागपूरच्या संविधान चौकातून निघालेली ही यात्रा 7 ऑगस्ट रोजी भंडारा येथे समाप्त होईल. ही यात्रा नागपूर, वर्धा, यवतमाळ, चंद्रपूर, गडचिरोली, गोंदिया आणि भंडारा या सात जिल्ह्यांमधून जाणार आहे. या यात्रेचा शुभारंभ नेत्यांच्या उपस्थितीत झाला. सुनील केदार आणि सलील देशमुख यांनी संविधान चौकात यात्रेला हिरवी झेंडी दाखवली. नागपूर शहरातील विविध महत्त्वाच्या ठिकाणांहून निघालेल्या या भव्य रॅलीमध्ये सुमारे 500 ओबीसी आणि इतर मागास बांधव सहभागी झाले होते. 50 दुचाकी आणि 10 चारचाकी गाड्यांच्या ताफ्यासह, ढोल-ताशा, बँड-पथक आणि साउंड सिस्टिमच्या गजरात 'ओबीसींचा जय' अशा घोषणा देत ही रॅली शहरात फिरली.

यात्रेचे स्वागत नागपूर शहराच्या विविध भागांमध्ये करण्यात आले. विधान परिषदेचे आमदार अभिजीत वंजारी आणि माजी उपमहापौर शेखर सावरबांधे यांनी संत जगनाडे महाराज चौकात यात्रेचे स्वागत केले. मेडिकल चौकात नेते गिरीश पांडव यांनी यात्रेला पुढील वाटचालीसाठी शुभेच्छा दिल्या. सक्करदरा चौकात अतुल लोंढे पाटील यांच्या कार्यकर्त्यांनी थाटामाटात स्वागत केले. तसेच, गणेश नगर आणि तिरंगा चौकात एरंडेल तेली समाजाच्या वतीने व रोमा चौधरी यांच्या ग्रूपने यात्रेचे स्वागत केले.

यात्रेचा प्रारंभ संविधान चौकात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांना माल्यार्पण करून झाला. त्यानंतर, व्हरायटी चौकात महात्मा गांधी यांना, कॉटन मार्केट चौकात महात्मा फुले आणि सावित्रीबाई फुले यांना, आणि छत्रपती चौकात छत्रपती शिवाजी महाराज यांना आदरांजली वाहण्यात आली. पुढे रा.भा. कुंभारे चौक आणि संत जगनाडे महाराज चौकातून जातानाही थोर व्यक्तिमत्त्वांना वंदन करण्यात आले. मेडिकल चौकात शुभेच्छा स्वीकारल्यानंतर, यात्रेने दीक्षाभूमी, नागपूर येथे गौतम बुद्ध आणि डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे आशीर्वाद घेतले आणि ती वर्धाकडे मार्गस्थ झाली. यात्रेच्या यशस्वी नियोजनासाठी यजुर्वेद सेलोकर, शुभम टिकत, सुधाकर मोथलकर, सुभाष उके, यश गजभिये, अंकित देशपांडे, आशिष खोब्रागडे, ऋषिकेश खरात, दिलीप दुर्गे, पीयूष आकरे, कृतल आकरे, आकाश वैद्य, प्रतीक बावनकर, विनीत गजभिये, सुशील रहाटे, चंद्रशेखर चौधरी, मनीष गिरडकर, नयन काळबांडे, सचिन पाटील, मानव देमरे, फोटोग्राफर सचिन ठेंगे, शुभम जुंबळे आणि मंडल रथ चालक अशोक सरोदे यांचे महत्त्वपूर्ण योगदान होते.

जातीनिहाय जनगणनेची गरज

1931 नंतर जातीनिहाय जनगणना न झाल्यामुळे ओबीसी समाजाची नेमकी लोकसंख्या, त्यांची सामाजिक, आर्थिक, शैक्षणिक आणि राजकीय स्थिती याबाबत अचूक माहिती उपलब्ध नाही. केंद्र सरकारने यापूर्वी घोषणा केली असली तरी याबाबत अजूनही स्पष्टता नसल्यामुळे, अनुसूचित जाती आणि जमातींप्रमाणेच ओबीसींसाठी स्वतंत्र कॉलम देऊन ही जनगणना करावी, अशी प्रमुख मागणी करण्यात आली आहे.

यात्रेला हिरवी झेंडी दाखविण्यासाठी प्रामुख्याने नागेश चौधरी, वंदना वनकर, रमेश पिसे, अंजली साळवे, मीरा मदनकर उपस्थित होत

ओबीसी युवा अधिकार मंचने केंद्र आणि राज्य सरकारकडे खालील महत्त्वाच्या मागण्या

- केंद्र सरकारकडे ओबीसींची जातीनिहाय जनगणना करावी आणि त्यासाठी स्वतंत्र कॉलम असावा.
- राज्य सरकारकडे
- महात्मा ज्योतिबा फुले संशोधन व प्रशिक्षण संस्थेस (महाज्योती) 1000 कोटी रुपयांचा निधी द्यावा.
- प्रत्येक जिल्ह्यात स्वतंत्र ओबीसी कार्यालय, अधिकारी आणि 'महात्मा फुले ओबीसी भवन' निर्माण करावे.
- शेतकऱ्यांना सरसकट कर्जमाफी द्यावी.
- घरकुल योजनेचे आर्थिक सहाय्य 5 लाख रुपये करावे.
- ओबीसी विद्यार्थ्यांसाठी सर्व अभ्यासक्रमांत 100 टक्के शिष्यवृत्ती, 720 वसतिगृहे, 2,16,000 विद्यार्थ्यांना 'ज्ञानज्योती सावित्रीबाई फुले आधार योजनेचा' लाभ, आणि 500 विद्यार्थ्यांना परदेशी शिष्यवृत्ती देण्यात यावी.
- ओबीसींचा एक लाख पदांचा बॅकलॉग तात्काळ भरावा.
- ओबीसी युवकांसाठी इतर मागास आर्थिक विकास महामंडळाला 1000 कोटी रुपयांचा निधी द्यावा.

आलोक बुद्ध विहार

जुना बगडगंज, भंडारा रोड, नागपूर. या विहाराची स्थापना सन 1999 ला झाली. विहारात दररोज सायंकाळी वंदना होत असते त्याचप्रमाणे महापुरुषांच्या जयंती आणि बौद्ध सण साजरे केले जातात. वर्षावास काळात प्रवचन . बुद्ध आणि त्यांचा धम्म या ग्रंथाचे वाचन नियमित केले जाते. सुधाकर निकोसे.,रतन पिल्लेवान,राजू उके, ताराचंद तांबे, शकुंतला निकोसे, कामिनी राऊल, रंजना दहिवले, वनमाला उके, सत्यवती पिल्लेवार यांचे सहकार्य नेहमी असते.

संवाद मित्र, हरिदास बेलेकर
9372421695

महत्वाचे

सोमवारी नामांतर आदोलनातील शहीद भीम सैनिकांना अभिवादन

नागपूर : नामांतर आदोलनातील शहिदाना मानवंदना मराठवाडा विद्यापीठाला डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे नाव देण्यात यावे यासाठी नामांतर आदोलनातील शहीद भीम सैनिकांना अभिवादन करण्यासाठी 4 ऑगष्टला सकाळी आठ वाजता इंदोरा चौकात असलेल्या डॉ बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या पुतळ्याला अभिवादन करुण अभीवादन मार्च नामांतर शहीद स्मारक दहा नंबर पुल कामठी रोड येथे आयोजित अभिवादन पर मानवंदना पुष्पचक्र अर्पण मार्गदर्शन करण्यात येणार असून या कार्यक्रमाला भदंन्त नाग दिपंकर महास्थविर पत्रकार अनिल वासनिक रामभाऊ डोंगरे अनिल बावनगडे लहानु बन्सोड आदी मान्यवर मार्गदर्शन करतील या कार्यक्रमाचे अध्यक्ष डि एम बेलेकर राहतील या कार्यक्रमाच्या निमित्ताने संयोजक सहयोग मित्र परिवार बहुउद्देशिय संस्था समता सैनिक दल उत्तर नागपूर विकास आघाडी शहर विकास मंच अंधश्रद्धा निर्मूलन समिती सह विविध संघटना तर्फे मोठ्या संख्येने कार्यकर्ते सहभागी होणार आहेत करिता आपण सर्वांनी एकत्र येऊन या कार्यक्रमाला उपस्थित राहून नामांतर आदोलनातील शहिदांना अभिवादन करावे ही विनंती करण्यात येते.

बोधिसत्व नागार्जुन बुद्ध विहाराची नवीन कार्यकारणी

नागपूर : सुरेन्द्र मून, कार्यकारी अध्यक्ष, शांताराम रामटेके सरचिटणीस, दादाराव शहारे, गौतम मनोहरे, बी.बी. माने, अशोक पानतावणे, महादेव कोरपे, नागानंद माने, सदस्यगन, तसेच, उज्वला रामटेके, हर्षीका बलविर, सरला हाडके, दीपाली गायकवाड, संघमित्रा रामटेके, महिला सदस्यगन, वर्षभर राबविण्यात येणारे विविध उपक्रम, सावित्रीबाई फुले जयंती, रमाबाई आंबेडकर जयंती, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जयंती, बुद्ध जयंती, वर्षावास, धम्मशिबिर, तसेच सांस्कृतिक कार्यक्रम व बुद्ध धम्माशी निगडीत सर्व प्रकारचे उपक्रम विहारात राबविण्यात येतात. बोधीसत्व विहारातील कार्य कारणी या विहारात प्रत्येक वर्षी वर्षावासाचे कार्यक्रम राबविले जातात. बुद्ध आणि त्यांचा धम्म ग्रंथाचे वाचन बौद्धांचे सर्व उत्सव, विविध शिबीरे त्यामध्ये श्रामणेर शिबिर, अंधंश्रद्धा निर्मुलन शिबीर, उपासक/उपासीका शिबीर, सांस्कृतिक कार्यक्रम राबविले जातात.

'पशुधन क्षेत्रातील मिथेन कमी करण्यासाठी नाविन्यपूर्ण उपाययोजना' या विषयावर कार्यशाळा

नागपूर : 'मिथेनचे महत्त्व - पशुधनातील मिथेन कमी करण्यासाठी नवोपक्रम आणि धोरणे' या विषयावर आधारित एक आगळीवेगळी कार्यशाळा नुकतीच नागपूर येथे डॉ. सतीश राजू, प्रादेशिक संयुक्त आयुक्त, पशुसंवर्धन विभाग, महाराष्ट्र शासन यांच्या पुढाकाराने आयोजित करण्यात आली. या कार्यक्रमाचे उद्घाटन अशिष जयस्वाल, राज्यमंत्री, महाराष्ट्र शासन यांच्या हस्ते झाले. त्यांनी आपल्या उद्घाटनपर भाषणात दूध उत्पादन वाढ, मिथेन उत्सर्जनात घट आणि कार्बन क्रेडिट्सद्वारे शेतकऱ्यांचे उत्पन्न वाढवण्याच्या दृष्टीने अशा उपक्रमांचे महत्त्व अधोरेखित केले.

विशेष आकर्षण ठरले अमेरिकेतील ArkeaBio या जैवतंत्रज्ञान कंपनीचे CEO कॉलिन साउथ यांचे सत्र, ज्यामध्ये त्यांनी मिथेन कमी करणाऱ्या लसींसारख्या आधुनिक उपाययोजनांची माहिती दिली. कार्यशाळेतील एक प्रमुख तांत्रिक सत्र डॉ. अतुल ढोक, प्राध्यापक, प्राणी पोषण, नागपूर पशुवैद्यकीय महाविद्यालय यांनी घेतले. त्यांनी युमिनंट्समधील एंटेरिक फर्मेंटेशनची प्रक्रिया, त्यातून होणारे मिथेन उत्सर्जन व त्यावर नियंत्रण मिळवण्याचे उपाय यावर सविस्तर आणि शास्त्रीय भाष्य केले. मंत्री जयस्वाल यांनी शाश्वत पशुपालनाच्या गरजेवर भर दिला आणि शेतकरी हे हरितगृह वायू उत्सर्जन कमी करण्याचे मुख्य घटक असल्याचे सांगितले. या कार्यशाळेत विदर्भातील 200 पेक्षा अधिक पशुवैद्यकीय अधिकारी उपस्थित होते. त्यांनी मिथेन उत्सर्जनाच्या आव्हानांवर सखोल चर्चा केली आणि नवे उपाय शोधले. शेतकरी, शास्त्रज्ञ आणि औद्योगिक क्षेत्रातील तज्ज्ञ यांच्यातील अनुभवांची देवाणघेवाण आणि सहकार्य या कार्यशाळेची खास वैशिष्ट्ये ठरली. ही कार्यशाळा मिथेन उत्सर्जनासंबंधी जनजागृती आणि उपाययोजना यावर लक्ष केंद्रित करून आयोजित करण्यात आली होती. या उपक्रमाचे निष्कर्ष मुख्यमंत्री आणि पशुसंवर्धन मंत्र्यांशी विशेष बैठकीत मांडण्यात येणार आहेत. या कार्यशाळेच्या माध्यमातून महाराष्ट्र शासनाने शाश्वत पशुपालन व हरितगृह वायू कमी करण्याच्या दिशेने असलेली वचनबद्धता अधोरेखित केली आहे. "Methane Matters" कार्यशाळा ही सकारात्मक बदल आणि शाश्वत विकासासाठी आशेचा किरण ठरली.

वीरेंद्र गणवीर आणि संचाची साहित्य सम्राट अण्णाभाऊ साठेना अनोखी सलामी

नागपूर : लोकशाहीर, साहित्यिक, नाटककार, समाज सुधारक असलेल्या आणि मराठी साहित्य कलेला शोषित पिढीतांच्या प्रश्नांना वाचा फोडून त्यांच्या साठी न्यायिक लढा उभारून जगभरात ज्यांचे साहित्य अजरामर ठरले अशा अनन्यसाधारण साहित्य सम्राट अण्णाभाऊ साठे या महाविभूतीला त्यांच्या जन्म दिनाच्या आनंद पर्वावर बहुजन रंगभूमी, नागपूरच्या वतीने 01 ऑगस्ट 2025 रोजी दीक्षाभूमी परिसरातील अण्णाभाऊ साठेंच्या पुतळ्याला आदरांजली देण्यात आली. जलसा सादरीकरणातून त्यांच्या समाज परिवर्तनशील पोवाडा, लोकनाट्य, संयुक्त महाराष्ट्र व वंचित समाजासाठी केलेल्या कार्यावर दृष्टिक्षेप टाकण्यात आला. महत्वाचे म्हणजे आज पर्यंत बहुजन रंगभूमीने एकशे साठच्या वर महाराष्ट्रासह देशात विविध विषयांवर स्वतंत्र जलसा वेगवेगळ्या स्वरूपात सादर केलेला असून. तो लोककलेचा अण्णाभाऊ साठेंचा वारसा पुढे नेणारी ही चळवळ आहे. असे यावेळी मान्यवरांनी आपले मत मांडताना सांगितले. जलसा कलावंत म्हणून नाटककार वीरेंद्र गणवीर सह अस्मिता पाटील, आशिष दुर्गे, जुहील उके, साक्षी नायगावकर, सुजल दुधे, ऋषिकेश पोजगे, अक्षश्री रंगारी, वैभव माकोडे व इतर कलावंतांचा सहभाग होता.सहकार्य अश्वघोष कला अकॅडमी, नागपूर आणि डॉ. सुरेंद्र वानखेडे, उत्कर्ष तायडे आणि श्रेयश अतकर ह्यांची होती.

बरिएमं तर्फे अण्णाभाऊ साठे यांना अभिवादन

नागपूर : लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे यांच्या 105 व्या जयंतीनिमित्त बहुजन-रिपब्लिकन एकता मंच च्या वतीने दीक्षाभूमी चौक स्थित लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे यांच्या पुतळ्याला बहुजन-रिपब्लिकन एकता मंचच्या संयोजिका माजी मंत्री ॲड. सुलेखा कुंभारे यांच्या मार्गदर्शनाखाली बहुजन-रिपब्लिकन एकता मंचच्या शहराध्यक्ष माजी नगरसेविका वंदना भगत यांच्या हस्ते माल्यार्पण करून अभिवादन करण्यात आले. यावेळी भरत जवादे, अरविंद वाळके, रत्ना मेंढे, नरेंद्र चव्हाण, सिद्धार्थ कुर्वे, शेषराव चंद्रिकापुरे, नंदा गोडघाटे, विशाखा कांबळे, आदी उपस्थित होते.

कुणबी समाजाबद्दल अपमानास्पद वक्तव्य करणाऱ्या सुशिलाबाई मोरोळे यांचा निषेध

कुणबी समाजाची जाहीर माफी मागा, अन्यत: तीव्र आन्दोलनाचा इशारा...

नागपूर : वंजारी समाजाच्या ठाण्यातील सार्वजनिक मेळाव्यात कुणबी समाजाबाबत अपमानास्पद वक्तव्य करणाऱ्या सुशिलाबाई मोराळे यांचा कुणबी पंचायत तर्फे आज जाहीर निषेध करण्यात आला. वंजारी समाजाच्या मेळाव्यात वक्तव्य करतांना सुशिलाबाई मोराळे यांनी अचानक 'कुणबी समाजाचा विषय आणून कुणबी समाज हा, ओबीसी यादीत घुसला व आव्हानात्मक बोलतांना या समाजाचा एक तरी कलेक्टर झाला काय सारखे वक्तव्य केले. आपल्या समाजाची प्रौढी मांडतांना इतर समाजाबाबत घृणा व्यक्त करण्यातून स्वतःला चर्चेत आणण्याचा हा प्रकार आहे. राज्यात जातीय मेळाव्यांचे पेव फुटले आहे. अशात राजकीय नेते समाजाला चेतवण्याच्या नादात दुसऱ्या समाजाबाबत जाहीरपणे टिकाटिपन्नी करीत आहे. समाज समाजाला एकमेकासमोर आणून द्वेशपुर्ण वक्तव्य करुन तणावाचे वातावरण तयार करत आहे. कुणबी समाज स्वातंत्र्य आन्दोलना च्या काळापासून विविध महत्वाच्या ठिकाणी प्रतिनिधित्वात पुढे आलेले दिसतात. देशाचे पहले कृषी मंत्री व संविधान सभेचे प्रतिनिधीत्व कुणबी समाजाचे डॉ. पंजाबराव देशमुख होते. कुणबी समाजाचे डॉ. श्रीकांत जिचकार हे तर, देशात सर्वात अधिक पदवी प्राप्त राजकीय प्रतिनिधि होते. याशिवाय ते आयएएस व आयपीएस दोन्हीही परीक्षा ऊत्तीर्ण होते. कोणत्याही आरक्षणा शिवाय गुणवत्तेने सार्वजनिक जीवनात पुढे येतांना दिसतात. तसेच नागपूरचे कलेक्टर म्हणून रविन्द्र ठाकरे यांनी कार्यभार सांभाळला होता. कुणबी समाजाच्या कुलगूरुची यादी मोठी आहे. कुणबी समाजाचा शैक्षणिक व शासकीय पदाचा डाटा माहीती नसतांना, त्याबाबत वक्तव्य करुन समाजाची छेडखानी करण्याचा मोराळे यांनी हा,जाणीवपूर्वक प्रकार केला गेला आहे. असे वक्तव्य करणाऱ्या व्यक्तिला भाषणाची बंदी लावण्याचे आवाहन कुणबी पंचायत च्या बैठकीत एकमुखाने करण्यात आली. सोबत या सभेत आव्हान केले की, मोराळे बाईने आपल्या समाजाचा डाटा घेऊन यावे, व आम्ही कुणबी समाजाचा डाटा घेऊन येतो. सोबतच सभेत मोराळेबाईंनी वक्तव्याबद्दल कुणबी समाजाची जाहीर माफी मागावी अन्यतः तीव्र आन्दोलनाचा इशारा देण्यात आला. कुणबी पंचायत च्या ऊदयनगर येथील कार्यालयात झालेल्या सभेत एड.अशोक यावले, उपाध्यक्ष कृष्णकान्त मोहोड, सचिव प्रा. दिवाकर मोहोड, सहसचिव सुदाम शिंगणे, डॉ.अरुण वऱ्हाडे, अजय लांबट, केवलराम पटोले, आशिष दोनाडकर, प्रदिप अहिरे, डॉ.अभिमान वाकुडकर, प्रज्वल लुटे, संपत वाढई, हरिभाऊ चौधरी, नरेश तिडके , रुपराव कांबळे, प्रेमलालजी मोवाडे, श्रीपाद लाड, दिपक खेडेकर, रामराव जगताप, अनिल पाटणकर आदी प्रामुख्याने ऊपस्थित होते.

निधन वार्ता

सुगंधाबाई बुरबुरे

नागपूर : स्मृतीशेष सुगंधाबाई बुरबुरे यांचे दिनांक 2/8/2025 ला निधन झाले. त्यांच्यावर रविवारी 3 तारखेला दुपारी 1.30 वाजता त्याच्या मुळगावी वृदांवन टाकळी, जि. यवतमाळ. येथे अंत्यसंस्कार करण्यात आले. त्यांच्या स्मृतीस विनम्र अभिवादन सुरेश बुरबुरे आणि परीवार.

ज्येष्ठ शिक्षिका कुंदा अरुण कदम यांचा सेवानिवृत्ती सत्कार

नागपूर : माऊंट एव्हरेस्ट उच्च प्राथमिक शाळेच्या ज्येष्ठ शिक्षिका कुंदा अरुण कदम यांचा सेवानिवृत्तीचा कार्यक्रम शाळेच्या सभागृहात मान्यवरांच्या हस्ते झाला. अशा कार्यक्रमात मी सेवानिवृत्तीनंतर चार महिन्यांनी शाळेला भेट देण्याचा योग आला. लता लाखे आणि देविदास लाखे यावेळी उपस्थित होते. श्री पंचमूर्ती शिक्षण संस्थेचे श्रीराम बेहरे राष्ट्रपती पुरस्कार प्राप्त माजी मुख्याध्यापक संस्थेचे सचिव, माजी मुख्याध्यापिका ललिता बेहरे, सहसचिव जयराम, कार्याध्यक्षा सारिका ढोमणे कोषाध्यक्षा शितल पाटील, सदस्य अनिकेत बेहरे, माजी ज्येष्ठ शिक्षिका छाया येलपुरे, अरुण कदम महात्मा गांधी विद्यालयाच्या स्नेहा शिंदे, कदम तसेच माऊंट एव्हरेस्टच्या मुख्याध्यापिका वंदना घारपुरे, पंडित नेहरू हायस्कूलचे प्रकाश भोयर पर्यवेक्षक भगवतकर, आगलावे, शिंदे दोन्ही शाळेच्या सर्व शिक्षक, शिक्षिका, शिक्षकेत्तर कर्मचारी बंधूभगिनी, विद्यार्थी मित्र यांच्या उपस्थितीत सेवापूर्तीचा सोहळा उत्तम झाला. सत्कारमूर्ती कदम यांचा सत्कार झाला. याप्रसंगी सर्व शिक्षिका भगिनींनी सुंदर गीत गायन केले. शिक्षक बंधूनी, सत्कारमूर्तींनी, तसेच मान्यवरांनी मनोगत व्यक्त केले. संचालन चंदा ढगे यांनी केले, उपस्थितांचे आभार राजेश शिंदे यांनी मानले. राष्ट्रवंदना घेऊन कार्यक्रमाची सांगता झाली.

मेंटल हेल्थ आणि इमोशनल वेल्डिंग हा सर्व अधिकारी व आमदारांसाठी मानसिक माहिती सत्र

नागपूर : पोलीस उपआयुक्त, परिमंडळ 4 यांच्या संकल्पनेतून पोलीस दलामधील अधिकारी व अंमलदारांच्या मानसिक आरोग्य व भावनिक समतोल वृद्धिंगत करण्यासाठी एक विशेष मार्गदर्शन सत्राचे आयोजन करण्यात आले.

शुभारंभ हॉल, बेसा, नागपूर येथे सदर सत्र यशस्वीरीत्या पार पडले.

सदर कार्यक्रमात प्रमुख मार्गदर्शक म्हणून प्रसिद्ध समुपदेशक शिवाजी कोचे यांनी उपस्थितांना मानसिक तणाव व्यवस्थापन, भावनिक समतोल राखण्याच्या पद्धती, तसेच सकारात्मक विचारसरणीच्या माध्यमातून कामाच्या ताणातही मनःशांती कशी राखावी, याविषयी मोलाचे मार्गदर्शन केले.

शिवाजी कुचे यांनी त्यांच्या व्यावसायिक अनुभवातून अनेक व्यवहार्य आणि साध्य तंत्रे उपस्थितांसोबत शेअर केली, जी पोलीस दलाच्या रोजच्या जबाबदाऱ्या पार पाडताना अत्यंत उपयुक्त ठरतील.

या कार्यक्रमास परिमंडळ 4 अंतर्गत सर्व पोलीस ठाण्यांतील वरिष्ठ पोलीस निरीक्षक, अधिकारी व अंमलदार मोठ्या संख्येने उपस्थित होते. सर्व उपस्थितांनी कार्यक्रमाबाबत सकारात्मक प्रतिसाद देत, अशा उपक्रमांची सातत्याने गरज आहे, असे मत व्यक्त केले.

पोलीस दल हे समाजाच्या सुरक्षेसाठी नेहमी सज्ज असते. त्यामुळे त्यांचे मानसिक आरोग्य सक्षम राहणे काळाची गरज आहे. या पार्श्वभूमीवर, या उपक्रमाच्या आयोजनामागे अधिकारी-अंमलदारांच्या तणावमुक्त व संतुलित मनःस्थितीने कार्य करण्याची संकल्पना अधोरेखित करण्यात आली.

स्टुडिओ किरायाने देणे आहे

दैनिक बहुजन सौरभने एक उत्कृष्ट दर्जाचा स्टुडिओ तयार केलेला आहे. बेरोजगार विद्यार्थ्यांसाठी एक आठवड्याचा मोफत कोर्स करण्याचा मानस आहे. ज्या कोणाला नाटक, गाणी, कराओके किंवा फेसबुक रिलवर टाकणारी कोणतीही माहितीसाठी स्टुडिओचा वापर करायचा असल्यास तासाप्रमाणे भाड्याने देणे आहे. अधिक माहितीसाठी संपर्क साधावा.

मो. 8482839451

बहुजन सौरभ प्रकाशक, संपादक, मालक, मुद्रक सिध्दार्थ जीवन कांबळे यांनी देश प्रेस पब्लिकेशन, E-30/2, इंडस्ट्रीयल एरिया, सोनेगाव (सीम), हिंगणा, एम.आय.डी.सी., नागपूर - 440016 येथे मुद्रित केले व 9/2, स्वराज कॉलनी, मेडिकल कॉलेजच्या मागे, नागपूर-440027, येथे प्रकाशित केले. RNI No. MAHMAR 2020/84035 Printed, Owner by Siddharth Jiwan Kamble, Publisched at 9/2 Swaraj Colony, Behind Medical College, Nagpur 440027, Printed at M/S Desh Publication, E-30/2, Industrial Area, Sonegaon (SEEM), Hingna, MIDC, Nagpur-440016, Editor Siddharth Jiwan Kamble Email: bahujansaurabh@gmail.com Mobile: 9422860648